

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Klára Králová

Obor: Společenské vědy – Německý jazyk

K některým problémům filozofie Jana Patočky

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci na téma *K některým problémům filozofie Jana Patočky* jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou všechny citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

V Olomouci

Podpis autora

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Petru ZIMOVÍ, Ph.D, za profesionální přístup při vedení mé diplomové práce, za jeho cenné rady, připomínky, ochotu, pedagogickou a odbornou pomoc.

V Olomouci

Podpis autora

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 OSOBNOST JANA PATOČKY	9
1.1 FILOZOFOVO DĚTSTVÍ	9
1.2 DOBA STUDIÍ	11
1.3 RODINNÝ ŽIVOT.....	14
1.4 JAN PATOČKA A CHARTA 77.....	15
1.4.1 Charakter Charty 77	16
1.5 PŘÍČINY SMRTI JANA PATOČKY	18
2 JAN PATOČKA A FILOZOFIE	20
2.1 FENOMENOLOGIE	20
2.1.1 Edmund Husserl a fenomenologie.....	21
2.1.2 Jan patočka a fenomenologie	22
2.2 TŘI POHYBY EXISTENCE	23
2.2.1 Pohyb první.....	24
2.2.2 Pohyb druhý.....	24
2.2.3 Pohyb třetí.....	25
2.3 JAN PATOČKA A HUMANISMUS.....	25
2.3.1 Péče o duši.....	27
2.3.2 Život v pravdě.....	27
2.3.3 Spravedlnost.....	29
2.4 PATOČKŮV POHLED NA TĚLO, SPOLEČENSTVÍ, JAZYK A SVĚT	30
2.5 PROBLÉM PŘIROZENÉHO SVĚTA	35
2.6 PATOČKŮV NEGATIVNÍ PLATONISMUS	38
2.7 PATOČKOVA FILOZOFIE VÝCHOVY	45
2.8 JAN PATOČKA JAKO KOMENIOLOG.....	51
2.8.1 O nový pohled na Komenského	52
2.8.2 Komenského filozofický základ v pedagogice	52
3 VZTAH MEZI ČECHY A NĚMCI	55
4 VYUŽITÍ OSOBNOSTI JANA PATOČKY VE VÝUCE.....	62
4.1 VYMEZENÍ TÉMATU V SYSTÉMU RVP ZV	62

4.2	VYMEZENÍ TÉMATU V SYSTÉMU RVP G	65
ZÁVĚR		68
PRAMENY A LITERATURA		70
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....		73
ANOTACE		74

ÚVOD

„...mravní zralost, občanská svoboda a zodpovědnost, nemůže prostě organicky vyrůst z našich světských zájmů. Ty vedou samy o sobě pouze ke konzumenství, a vposledku k válce. Je třeba otřesu, aby člověk prolomil koloběh každodennosti. Cílem opět není boj, nýbrž svoboda a zodpovědnost, mravní zralost.“

Jan Patočka (Kohák, 1993, s. 171).

V současné době, kdy přestává být demokracie opět samozřejmostí, cítím stále větší potřebu připomínat si osobnosti, které o její získání a zachování tak urputně bojovali. Právě tento fakt pro mě představoval impuls, pokusit se o nástin životních peripetií jedné z těchto osobností. Způsob života v Československu v době totalitního režimu a okolnosti týkající se dokumentu Charta 77 na mě vždy poutaly pozornost. Jedním z odpůrců totalitního režimu, spoluautorem a mluvčím Charty 77 byl právě filozof Jan Patočka, jemuž se v této diplomové práci věnuji. Na jedné straně přísný až nepříjemný pedagog, na straně druhé velmi upřímný a srdečný v osobním kontaktu. Než jsem se seznámila s velkou částí publikací, věnující se životním mezníkům Jana Patočky nebo jeho filozofii, příliš informací jsem o jeho životním osudu nedisponovala. Jana Patočku jsem měla vždy spojeného s Chartou 77 a s osobou Václava Havla. Z toho důvodu jsem se rozhodla pro výběr této tematiky jako náplň mé diplomové práce - dozvědět se co možná nejvíce z filozofova celoživotního působení.

Vždy jsem smekala před velikány, jakým byl v mých očích vedle Jana Patočky také prezident Václav Havel nebo T.G. Masaryk. Nebáli se jít do boje za svobodu a demokracii s vervou, i přesto že si byli vědomi, v jaké důsledky může jejich snažení vyústit. Můj obdiv schytává Jan Patočka nejen pro jeho angažovanost ve věcech občanských, cením si ho především také pro jeho mravní hodnoty, kterých se po celý život snažil držet a snažil se je také prosazovat a uplatňovat ve společnosti.

V diplomové práci se zaměřuji na Patočkův život v době jeho mládí, studií a rodinného života. Na sklonku Patočkova života sehrála významnou roli jeho participace v dokumentu Charta 77, proto nemohlo být ani toto téma v práci opomenuto. Patočka byl

ve věcech Charty 77 zainteresovaný obdivuhodným způsobem. Bohužel jeho angažmá nemělo dlouhého trvání a bylo pod nátlakem policie záhy ukončeno. Na následky dlouhotrvajících výslechů Stb Patočka v roce 1977 umírá.

„Můj vlastní život ve filozofii nedal vznik žádné pozoruhodné nové myšlenky, ale pohyboval se v tolika prostředích filozofie našeho století, mezi tolika zajímavými a důležitými osobami a směry, že snad to stojí za vyprávění.“

Jan Patočka (Co jsou Češi, s. 456)

Podstatnou část této diplomové práce zaujímá pojednávání o Patočkově filozofii, která ho provázela celým životem, a ve které nacházel smysl a podstatu bytí člověka na zemi. Není možné rozebrat všechna filozofická odvětví, kterým se Patočka po celý svůj život věnoval, z toho důvodu je také práce nazvána *K některým problémům filozofie Jana Patočky*. Pokusila jsem se tedy o výběr těch nejdůležitějších filozofických otázek, které Jan Patočka ve většině svých prací rozebírá, a které se také staly předmět diskuze dalších filozofů. Práce seznamuje čtenáře s filozofickými začátky Jana Patočky, které se pojí s osobností Edmunda Husserla, jenž je považován za vzor a předního učitele Patočky. Představeno je téma trojího dělení pohybu lidské existence nebo Patočkovu pojetí humanismu. V části věnované humanismu je zastoupen rovněž Patočkův pohled na péči o duši, kterou chápe jako uvědomování si sebe sama, svého vlastního „já“, které se máme snažit chránit. Téma *péče o duši* navazuje na otázku, jakým způsobem docílit života v pravdě. Patočka odpovídá, že život v pravdě je možný za předpokladu, pečujeme-li o naši duši tím správným způsobem. Další filozofické téma, kterého se práce dotýká je tělo, společenství, jazyk a svět. V podkapitole je zmíněno Patočkovu chápání lidského těla, člověka, jakožto žijící bytosti v interakci s druhými lidmi na zemi, nebo podstata a význam řeči. Rozebrána je také Patočkova habilitační práce *Přirozený svět jako filozofický problém*, zároveň s publikací nazvanou jako *Negativní platonismus*.

Vzhledem k mému studovanému oboru, kterým je učitelství, jsem se v závěru kapitoly věnované filozofickým úvahám Jana Patočky, soustředila na jeho vnímání pedagogiky a výchovy obecně. Jsou vymezena základní Patočkova stanoviska v otázce výchovy - jaký je její význam v životě člověka, jakou úlohu sehrávají vychovatele během edukačního procesu, jakým způsobem má být pohlíženo na vychovance a další. Vedle společenských věd studuji zároveň německý jazyk, proto jsem se v předposlední kapitole

rozhodla zabývat kulturním vývojem vztahu mezi Čechy a Němci a pohledem Jana Patočky na Český národ a Češství v historickém kontextu. Závěrečná kapitola odkazuje na využití tématu osobnosti a filozofie Jana Patočky během výuky občanské výchovy a společenských věd a vymezení této problematiky v Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání a pro gymnázia.

1 OSOBNOST JANA PATOČKY

Jan Patočka, myslitel, mluvčí Charty 77, československý bojovník za lidská práva, v neposlední řadě otec a manžel, se řadí mezi vůbec ty nejvýznamnější filozofy, především pak ve 20. století. Jan Patočka je bezesporu jeden z nejuznávanějších středoevropských učenců, který podlehl následkům krutého policejního výslechu. Vždy zastával názor, že není možné vzdát se bez boje. Patočka zemřel na krvácení do mozku v březnu roku 1977 (Kohák, 1993, s. 17; ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569092-jan-patočka-darovat-smrt/21656226616/>).

Pro filozofa Jana Patočku je charakteristickým rysem fenomenologické pojednávání o lidské existenci, čímž navazuje na myšlenky Edmunda Husserla nebo Martina Heideggera. Jan Patočka se dotýkal také tématu lidského pohybu ve světě, kde se opět opírá o myšlenky Edmunda Husserla. Rovněž se zabývá otázkou lidského pohybu v prostoru - mezi nebem a zemí. Patočkovy pohledy a myšlenky ohledně lidské existence a pohybu v prostotu se staly, jak předkládá Tucker, metafyzickými základy pro Chartu 77 (Tucker, 1997, s. 35).

1.1 FILOZOFOVO DĚTSTVÍ

Jan Patočka, rodák z Turnova, se narodil 1. června roku 1907 rodičům Františce Patočkové a Josefu Patočkovi jako třetí ze čtyř synů. I přesto, že rodina Patočkových nedisponovala velkým majetkem, dostalo se Janovi výborného vzdělání. Rodina mu poskytla vyhovující rodinné zázemí a zároveň mu vytvořila dobré kulturní prostředí. O vytvoření dobrého kulturního prostředí se zasloužila především matka Jana Patočky. Díky Františce Patočkové, která byla operní pěvkyní, se v rodině Patočkových často zpívalo a hrálo na hudební nástroje. Na základě toho také Jan začal jevit o hudbu zájem. Nejen že hrál velmi dobře na klavír, ale také o hudbě rád debatoval a teoretizoval (Blecha, 1997, s. 13).

O Patočkův zájem, a především obdivuhodný rozhled po umění a kultuře, se zasloužil z velké části jeho otec Josef Patočka. Středoškolský profesor, vystudovaný filolog, ale hlavně velmi sečtělý a znalý člověk, který se s obrovským zájmem věnoval literatuře, výtvarnému umění a v neposlední řadě estetické výchově, vyvolal ve svém synu Janovi nadšení pro kulturní umění (Tamtéž, s. 13).

Jak jsem již zmínila výše, finanční situace Patočkových nebyla příliš dobrá. Patočkova matka se příliš dlouho jako operní pěvkyně živit nemohla a situaci v rodině ještě více zhoršovalo vážné onemocnění Janova otce. Uživít celou rodinu se čtyřmi syny nebylo snadné. Finanční strádání donutilo Františku Patočkovou k rozhodnutí, využít bydlení v podnájmu nebo u příbuzných, protože na vlastní bydlení neměla rodina dostatek finančních prostředků. Tehdejší dění ještě komplikovala neradostná doba, která nebyla lehká. Jan ještě nedorostl školních let, když začala válka (Tamtéž, s. 14).

Výchova čtyř synů v době první světové války a po čas otcovy nemoci nebyla pro Františku Patočkovou vůbec snadná. Díky však její urputné snaze postarat se o rodinu co nejlépe, a poskytnout jim co nejlepší podmínky a zázemí pro život a výchovu, zlou dobu společně přečkali, avšak ve skromnosti. Tíživé poměry té doby poznamenaly Patočku na celý život. Je známo, že Patočka nikdy netoužil po velkém majetku a hmotných statcích. Skromnost pro něj znamenala samozřejmost. Ve stejném duchu později vychovával také své vlastní děti. Po skončení války se začal Patočkův otec zotavovat. Jakmile byl po zdravotní stránce zcela v pořádku, působil na institutu Komenského v Praze v roli učitele. Toho času se dostával Josef Patočka do vyšších společenských kruhů, což mu umožňovalo seznamovat se s nejrůznějšími významnými osobnostmi té doby. Jedním z nich byl například filozof, pedagog a politik v jedné osobě - prof. František Drtina. Společně diskutovali o palčivých problémech tehdejší doby, cizí jim nebyla ani oblast filozofie. Jak Josef Patočka, tak prof. Drtina měli jedno společné téma - tím byla osobnost T. G. Masaryka. Oba dva k němu velmi vzhlíželi a projevovali nesmírný obdiv. Časté debaty, nejen o Masarykovi, probíhaly právě u Patočkových doma, kde se pohyboval také mladý Jan (Tamtéž, s. 14 - 15).

Autor, Ivan Blecha (1997, s. 15) uvádí ve své publikaci: „*Otec měl vskutku na Patočku po celé jeho dětství a dospívání ve všech směrech nesmírný vliv a byl „autoritou takřka neodvolatelnou“.* Vedl mladého Patočku k potřebě důkladného vzdělání, ostatně stejně jako jeho tři bratry. Nejstarší Josef (1902-1949) se stal právníkem, naopak nejmladší Cyril (1909-1982) technikem, expertem na železobetonové stavby. Zřejmě největšího vřhlasu dosáhl druhorozený František (1904 -1985), profesor mikrobiologie a

zakladatel české virologie¹. Měl průkopnický podíl na tom, že se například začaly pravidelně registrovat a popisovat kmeny chřipkových virů, a kromě studia dětské obrny podchytil jako první v Československu do té doby neznáme infekční choroby. Jako vyslanec Světové zdravotnické organizace působil určitou dobu v Indii a Zairu.“

1.2 DOBA STUDIÍ

Přístup a postoj otce Josefa Patočky ke vzdělání všech jeho čtyř synů popisuje sám Jan Patočka (Blecha, 1997, s. 15): „*Otec přísně dbal, abych měl pořádné povolání a nezaměřoval se jen na své zájmy.*“ I přesto, že vše nasvědčovalo tomu, že se dospívající Jan Patočka vydá na vědeckou dráhu stejně jako jeho bratři, on sám si v této otázce nebyl zcela jistý. Jeho koníčky a zájmy byly velmi různorodé a Jan netušil, jakým směrem by s jeho studia měla ubírat. Napříč tomu Patočkův otec měl naprosto jasno. Josef Patočka byl toho názoru, že by se Janova studia měla zaměřit na vědeckou činnost. Jakmile Patočka úspěšně zakončil studium na reálném gymnáziu, přihlásil se v roce 1925 na Karlovu univerzitu. Nemalý vliv na Patočkovu rozhodnutí, započít studia věnující se oboru románské a slovanské filologii, měl bezesporu Patočkův otec. Z let stráveným studiu filologie těžil Patočka celý život, i přesto že se aktivním filologem nikdy nestal. Byl velmi dobře jazykově vybaven, ovládal němčinu, francouzštinu, ruštinu i polštinu. Dalším oborem, kterému se Patočka začal věnovat byla filozofie. I přesto, že jeho otec k filozofii příliš neinklinoval a zastával k ní spíše nedůvěřivý postoj, ve studiích a jeho snaze stát se filozofem mu nebránil (Tamtéž, s. 15 - 16).

Zpočátku byl Patočkův vztah k filozofii spíše povrchní. Patočka vysvětluje (Blecha, 1997, s. 16): „*V podstatě nedovedu říci co mne vlastně k filozofii přitáhlo: jistě jsem si při ní představoval něco docela jiného, než čím opravdu jest, něco úchvatného silou fantazie a ducha vůbec, imponovaly mi velké a hluboké nápady a teprve mnohem později jsem se učil smyslu pro trpělivou a pečlivou argumentaci a objevoval to ohromné univerzum lidských myšlenek, kde se na každém očku pletiva trpělivě pracuje celý život a které lidský život také skutečně duchovně podkládá a dává i zase problematizuje mu každý*

¹ Virologie - nauka o virech a o nemocech jimi působených (dostupné z:

[http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/virologie\).](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/virologie).)

daný obsah (...) Jako u jiných tehdejších mladých, ztělesňovala mi filozofie v počátcích jakési duchovní centrum, stojící někde mezi uměním, vědou a snad i náboženskou oblastí, k níž jsem z počátku přímý a kladný přístup neměl; (...) Krátce, smím-li trochu generalizovat, generace, k níž jsem náležel, nedocházela k filozofii z dobových zájmů, z naléhavosti aktuálních problémů, také však né pouze ze spekulativní vlohy - bylo by spíše hledání jakéhosi duchovního centra pro život, které se pak časem prohlubovalo při setkávání s živějším prouděním evropského myšlení. “

Když pomineme posledních pár přednášek a seminářů filozofa a psychologa prof. Františka Krejčího, kterých se Patočka zúčastnil, jeho hlavním učitelem a průvodcem světem filozofie se stal prof. Jan Blahoslav Kozák. Díky němu pronikl Patočka také blíže k fenomenologii Edmunda Husserla. Na základě dobrých jazykových schopností absolvoval Patočka v roce 1929 roční pobyt v Paříži, kde působil na École des Hautes Études a Collège de France. Patočka byl studiem v Paříži ohromen a doživotně poznamenán. Vyzdvihoval především způsob výuky pařížských vysokoškolských pedagogů (Blecha, 1997, s. 17 - 18; [ceskatelevize.cz](http://www.ceskatelevize.cz/porady/1017821557-jan-patočka/207542155980002/), online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1017821557-jan-patočka/207542155980002/>).

Jeho nadšení z pobytu v Paříži popisuje autor následovně (Blecha, 1997, s. 19): *„Způsob studia na francouzských univerzitách byl dělný... Paříž imponovala učeností a pilí, uměním číst a vykládat filozofy. Přednášky zde byly parádní přídavky pro širší publikum a hlavní věcí byla četba textů. Po celou dobu své vlastní pedagogické praxe na univerzitě bude Patočka pokládat seminář za nejdůležitější prostředek filozofického vzdělání. “*

Roční studium v Paříži bylo pro Patočku přelomovým. Díky tehdy mladému filozofu Alexandru Koyré, jehož kurzy o Janu Husovi Patočka navštěvoval, se dočkal setkání s uznávaným Edmundem Husserlem. Koyré poskytl Patočkovi také možnost detailnějšího ponoření do sféry fenomenologie. Husserl zavítal do Sorbonny primárně z důvodu představit ve Francii svůj první pokus o systematizaci pozdní podoby fenomenologie. Husserlovy přednášky byly obsahem spisu nesoucí název *Pařížské přednášky*, později byl název přeformulován na stávající *Karteziánské meditace* (Tamtéž, s. 19 - 20).

Sám Jan Patočka vzpomíná na osudové setkání s Edmundem Husserlem (Blecha, 1997, s. 20): „*Jednoho dne na kursu logiky řekl profesor Lelande, že musíme dřív skončit, protože v našem sále bude přednáška profesora Husserla z Freiburgu, a tu jsem ovšem zůstal sedět a vyčkal schůze Société française de Philosophie, kde jsem poprvé uviděl muže, o kterém nedlouho na to naspal přítel Tardy, že je to největší žijící filozof. Doma jsem slyšel o Husserlovi prvně asi od Vorovky, pak se o něm hovořilo v Kozákově semináři, jeho Ideje jsem měl v ruce a referoval jsem o nich dokonce, aniž bych toho mnoho z nich pochytil; ale bylo to pro mne tehdy už jméno a přednášky mne ovšem hluboce zaujaly, hlavně to byla fascinace tou meditací, která jako by úplně ignorovala, že se děje před očima publika, jako by filozof seděl v Descartově jizbě a rozvíjel jeho téma dále, mnohem dále.*“

Studium jak ve Francii, tak v Německu bylo pro Patočku velkým přínosem, což potvrzují jeho slova, že v Paříži měl možnost setkat se s velkou filozofií, a v Berlíně se pak zpolitizoval (ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569092-jan-patocka-darovat-smrt/21656226616/>).

Výsledkem studií ve Francii byla Patočkova rigorózní práce nesoucí název *Pojem evidence a jeho význam pro noetiku*. Práce se soustřeďuje na tradiční pojetí pravdy a evidence, jenž Patočka odmítá a výrazně se přiklání k fenomenologickému chápání, jak pravdy, tak evidence. Evidence musí nabízet jistotu a přesvědčení. Podle Jana Patočky nejsou noetické směry, jako racionalismu nebo empirismu schopné nabídnout jistotu a přesvědčení, neboť fungují pouze na bázi pouhého zprostředkování informací o spolehlivosti evidence. Po obhajobě práce byl Patočka v červnu roku 1931 promován. Do roku 1932 pracoval jako asistent profesora Kozáka, poté začal působit na reálném gymnáziu v Kutné Hoře jako středoškolský učitel. Protože měl Jan Patočka stále velkou potřebu vzdělávat se a rozšiřovat své obzory, vydal se díky stipendiu Humboldtovy nadace do Berlína, kde měl možnost zase více prohlubovat své filozofické znalosti. Jestliže studium v Paříži nabídlo Janu Patočkovi setkání s filozofií Edmunda Husserla, pobyt v Berlíně mu zase otevřel nové filozofické perspektivy především díky Jacobu Kleinovi, se kterým nakonec zůstal ve styku po celý život. Patočka se na základě přednášek prof. Kleina začal zaměřovat na filozofii Aristotela a Platóna a také se na jeho doporučení přemístil z Berlína do Freiburgu, kde právě působil na pozici rektora prof.

Martin Heidegger. Přesvědčení, že chce Jan Patočka opustit Berlín a odjet do Freiburgu, nebylo zapříčiněno jen případným setkáním s prof. Heideggerem, byl to především fakt, že Patočka již v Berlíně toužil po dalším setkání s Edmundem Husserlem. Na základě žádosti směřované přímo Husserlovi byl přijat. Edmund Husserl byl známý pro jeho vlídný přístup, jak ke svým kolegům, tak studentům. Ne jiným způsobem byl Patočka přijat v letním semestru roku 1933 přímo prof. Edmundem Husserlem. Husserl byl pracovníčně velmi vytížen, proto pověřil svého asistenta dr. Eugena Finka, aby se Patočkovi věnoval on sám. Protože si spolu rozuměli, trávili spolu spoustu času a byli přibližně stejně staří, vzniklo mezi nimi přátelství, které přetrvávalo až do posledních chvil jejich životů (Blecha, 1997, s. 22 - 26).

Roku 1934 se uskutečnil v Praze v pořadí již osmý mezinárodní filozofický kongres, věnující se tématu *Problém: krize demokracie*. Kongres byl uspořádán pod vedením prof. Emanuela Rádl, který povolil Patočkovi přednést během setkání Husserlovy příspěvky. Téhož roku byl Patočka zvolen na pozici tajemníka Pražského filozofického kroužku, jehož účastníci se scházeli v kavárně Louvre a debatovali ve francouzštině. Habilitační práci, s názvem *Přirozený svět jako filozofický problém*, úspěšně dokončil Patočka v polovině třicátých let (ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10178281557-jan-patocka/207542155980002/>).

1.3 RODINNÝ ŽIVOT

Manželka Jana Patočky, Helena, kterou poznal ve Francii, by jistě potvrdila, že život s filozofem Janem Patočkou nebyl vždy úplně snadný. Jeho návyky z dětství k skromnosti a odpírání si materiálních statků, pak poznamenaly také rodinný život Jana a Heleny Patočkových společně s jejich třemi potomky. Jan Patočka byl znechucen dobou a nastupujícím totalitním režimem, který mu neumožňoval svobodně vyučovat a publikovat. Jako vysokoškolský docent se vzdal příležitosti dalšího karierního růstu a věnoval se překladatelské činnosti, často věci, ke kterým neměl žádný vztah. Přivydělával si také prací, která mu byla přidělena, i přesto, že tento způsob společenského systému považoval za nepřijatelný. Jan Patočka s ženou Helenou, dcerami Františkou, Janou a synem Janem byli odkázáni na skromný život v ne příliš snadných podmínkách. Manželka Helena, stejně tak jeho matka Františka, mu nikdy jeho politické postoje nevyčítaly, i přesto, že se staly důvodem vzniku nepříznivé finanční situace. Naopak

Patočkův otec Josef, byl toho názoru, že Patočkova zarputilost vůči režimu je přehnaná a zbytečná a znemožňuje mu pokračovat v jeho vědecké dráze (Blecha, 1997, s. 107 - 108; ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10178281557-jan-patocka/207542155980002/>).

S rodinou příliš času Jan Patočka netrávil. S rodinou se setkávali převážně jen při jídle, po většinu času se Patočka ukrýval ve své pracovně, kde věnoval svou každou volnou chvíli své největší vášni - filozofii. Všechnu starost a péči o děti zastávala jeho manželka Helena, která byla velmi klidná a trpělivá žena, což jsou vlastnosti, které jsou pro život s filozofem jako byl Jan Patočka, nezbytné. Nejen že manželka Helena v podstatě sama vychovávala jejich tři děti, zároveň měla na starost celou domácnost. Vyjít s malou výplatou nebylo lehké, většinou zbyly peníze jen na jídlo a to nejnnutnější. Vedle starostí o chod domácnosti, zbyl Heleně Patočkové také čas na vlastní vzdělávání. Vždy měla zálibu ve francouzské literatuře, francouzštinu tedy ovládala velmi dobře. Helena Patočková zemřela poměrně brzy v roce 1966. Po smrti manželky se Jan Patočka rozhodl ještě více uskomnit a projevit svou velkorysost, když přenechal byt, v němž všichni společně žili své dceři. Rozhodl se pro bydlení ve velmi skromných podmínkách u svých známých v přízemí ve vile (Blecha, 1997, s. 107 - 109).

Dcery Františka a Jana šly ve šlépějích obou svých rodičů. Dcera Františka, vystudovaná filoložka, působila v národní knihovně. Druhá dcera Jana následovala svou matku a pohybovala se v divadelním prostředí jako divadelní teoretička. Jediný Patočkův syn Jan, studia na gymnáziu dokončit nemohl, z důvodu dalších politických represí a normalizujícímu se režimu. Po celý život udržoval Jan Patočka velmi vřelý vztah se svými bratry Cyrilem a Františkem. Jeho nejmladší bratr zemřel krátce po skončení války. Patočka svému bratru Cyrilovi dokonce svědčil na svatbě (Tamtéž, s. 109; ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10178281557-jan-patocka/207542155980002/>).

1.4 JAN PATOČKA A CHARTA 77

Ivan Blecha (Blecha, 1997, s. 183) uvádí ve své knize vzpomínky prvního prezidenta České republiky, Václava Havla, na osobu Jana Patočky: „...*Nikdy nepřekročil meze, za nimiž by se zpronevěřil svému svědomí, byl však na druhé straně ochoten věřit, že nepochopil dobu a že pravdu mohou mít i jiní... Nikdy v životě se vlastně*

nějak přímo politicky neangažoval, nikdy do skutečné přímé a ostré konfrontace s mocí nevstoupil; byl v těchto věcech váhavý, jaksi ostýchavý, zdrženlivý; spíš jako by se přikláněl ke strategii zákopové války: kde byl, tam se snažil setrvat, dokud to šlo, aniž by se musel zpronevěřit sám sobě, sám ale do útoku nevyrážel; filozofii a pedagogické práci se věnoval celou svou bytostí a ze svých názorů nikdy neslevoval, vyhýbal se však věcem, které by mohly toto jeho působení ohrozit. “

Ale i přesto nastala v životě Jana Patočky situace, kdy cítil potřebu převzít odpovědnost do vlastních rukou a započít boj s tehdejší mocí. Patočka vnímal svou občanskou povinnost jako oběť ontologického výkonu, což vysvětluje jako výslovný vztah k bytí. Počátky politického angažmá ze strany Jana Patočky jsou směřovány k událostem kolem undergroundové kapely *The Plastic People of the Universe*. Kapela založená v Česku nesplňovala v době normalizace podmínky pro možné koncertování, a to na základě rozcházejících se názorů s oficiální ideologií. Členové skupiny byli zadrženi a následoval zákaz činnosti. Díky zorganizování setkání Václavem Havlem na obranu odsouzených členů kapely, se podařilo shromáždit několik podpisů významných osobností. Jeden z podpisů na veřejném prohlášení podporující zadržené patřil Janu Patočkovi. Veřejná prohlášení a protesty získaly na významu, proto se začala v roce 1976 rodit myšlenka, vytvořit systém a celistvost při konání podobných aktivit, jejichž čin by dospěl trvalejšího rázu. Tato původní myšlenka se v lednu roku 1977 převedla do písemné podoby pod názvem Charta 77 (Blecha, 1997, s. 183 - 186).

1.4.1 CHARAKTER CHARTY 77

V zemi, ve které bylo možné počítat se vším, jen ne s demokratickými hodnotami, měli někteří občané potřebu alespoň se pokusit o svobodné přijetí zodpovědnosti za obecné právo a svobody. Lidé měli jednat v souladu s hodnotami zodpovědného občana demokracie. Primárně se Charta 77 zaměřovala na nedodržování práv a svobod, která jsou zakotvena v československém právním řádu. Zda byly zákony o dodržování práv a svobod občanů zachovány, sledovali signatáři Charty 77. V případě porušování zákonů, hlásili tyto prohřešky na kompetentních úřadech a seznamovali s nimi také veřejnost. Činy signatářů představovaly pro totalitní režim projev vzdoru, který se neobešel bez potrestání. Signatáři si uvědomovali, že za své jednání budou zbaveni veškerých výhod, které tehdejší doba nabízela. V totalitní zemi nebylo místo pro svobodně smýšlející občany (Kohák, 1993, s. 171-172).

Erazim Kohák (Kohák, 1993, s. 172) uvádí: „...*solidarita otřesených, jak ji vykládá Patočka, je společenství těch, kdo vědí, že tyto výhody nejsou to, oč v životě jde. Skutečný životní úkol je péče o duši; život s čistým svědomím, život v pravdě, nebo - daleko staršími slovy - nejprve hledání Království Božího.*“

Tucker (1997, s. 9) tvrdí, že: „*Politika se staví proti morálce, jako filozofie proti naivitě.*“ Ovšem i přes neslučitelnost těchto dvou výše zmíněných disciplín, nastaly v historii výjimečné situace, kdy se politika společně s filozofií společně prolínají. Právě v těchto obdobích, jak uvádí Tucker - krizových, již je zcela nemožné rozpoznat, zda se jedná o politika či filozofa. V rámci České republiky došlo k tomuto vzácnému momentu v období československé Charty 77, kdy šla politika s filozofií „ruku v ruce“. Jan Patočka ovlivnil dění kolem Charty 77 především filozoficky (Tucker, 1997, s. 9).

Pro Patočku je zárukou autenticity etika, které by měla být politika podřízena, a platí to dodnes. Politiku považuje Patočka za nejméně důležitou. Z toho poté plyne apolitický charakter celé Charty 77. Apolitickým charakterem Charta 77 disponovala především proto, že komunistická strana měla ve státě zaručený mocenský monopol. Dokument byl podepisován zejména těmi, kteří se negativně stavěli k tehdejšímu totalitnímu režimu. Hlavním úkolem Charty 77 měla být pomoc při vytváření vlastních zákonů československé vlády. Jednalo se o Všeobecnou deklaraci lidských práv a Závěrečný pakt helsinské konference o lidských právech (Tucker, 1997, s. 138). Tucker (1997, s. 138) ve své knize uvádí apolitický charakter listiny následovně: „*CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv... CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.*“

V čele Charty 77 stáli tři mluvčí, Václav Havel, Jiří Hájek a Jan Patočka, kteří se vždy v horizontu jednoho roku střídali. Patočka nikdy nenabádal své studenty k podpisu Charty 77. Naopak se je vždy snažil přesvědčit, že jejich podpis by byl příčinou jejich vyloučení ze školy. Patočka tušil jaké následky za svou angažovanost ve věcech týkajících se Charty 77 ponese, ale ani přesto ve svých krocích nepolevil. Když byl

Patočka tázán při jednom z několika policejních výslechů, proč to všechno vlastně dělá a podstupuje tak velký psychický nátlak - odpověděl, že by to neudělal nikdo jiný, tak musí on sám (ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569092-jan-patočka-darovat-smrt/21656226616/>).

1.5 PŘÍČINY SMRTI JANA PATOČKY

Významnou roli na sklonku života Jana Patočky sehrály události okolo dokumentu Charta 77. Patočka se stal jedním ze tří mluvčích Charty, což pro něj představovalo velkou zodpovědnost a úsilí. Devětašedesátiletý penzionovaný profesor se snažil angažovat ve věcech Charty maximálně efektivně. Vstávání v brzkých ranních hodinách, vyjednávání dlouho do noci, rozhovory, výslechy a vyhrožování Stb si vybraly svou daň. Jan Patočka onemocněl, ale ani přesto ve svém úsilí udělat pro Chartu 77 maximum nepolevil (Blecha, 1997, s. 191).

Začátkem roku 1977 se dostalo německému filozofu Walteru Biemelovi svědectví o dlouhých a vyčerpávajících výsleších StB s Janem Patočkou. W. Biemel se obratem s Patočkou kontaktoval, aby mu nabídnul pomocnou ruku. Biemel zorganizoval první petici, která byla posléze poslána na ambasádu do Prahy. Na základě petice výslechy ze strany StB ustaly, ovšem ne na dlouho. Celkem 140 profesorů z celého světa podepsalo petici na podporu Jana Patočky. Úkolem všech výslechů Stb měly konkrétní cíle - a to zastrašit vyslýchanou osobu nebo ji zdoluhavými výslechy unavit. Patočka ve snaze dostat Chartu 77 do podvědomí lidí také v zahraničí, spustil další vlnu výslechů. Tehdejší holandský ministr zahraničí Max van der Stoel byl na návštěvě v Praze. Jan Patočka s holandským ministrem sjednal schůzku v hotelu Intercontinental, kde měl Maxe van der Stoela seznámit se zněním Charty 77. Walter Biemel opět uspořádal další petici, kterou nechal poslat do Prahy, tentokrát ale výslechy Jana Patočky neustávaly. Během jedenáctihodinového výslechu, kterému byl Patočka podroben, a při kterém byl na filozofa ze strany policie vyvíjen psychický nátlak, podlehl velkým vyčerpáním a srdeční slabostí (ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10430569092-jan-patočka-darovat-smrt/21656226616/>).

V publikaci *Jan Patočka* autor spisu Ivan Blecha (1997, s. 191-192) uvádí vzpomínky Jana Vladislava: „*Patočka byl na dně svých sil. V noci přišli pro něho, ale tentokrát rozhodně odmítl otevřít a vypovídat, byl opravdu unavený a navíc se necítil dobře. Odvezli ho tedy ráno a drželi ho tam prakticky celých deset hodin. Vrátil se ještě unavenější a tak pozdě, že jsme už měli strach. Ale nazítří hned po ránu pro mne poslal, že musí do nemocnice a ještě by rád se mnou mluvil. V noci byla u něho pohotovost, lékařka zjistila srdeční slabost, dala mu injekci a objednala na ráno sanitku. Ve strahovské nemocnici, když trochu pookřál, pracoval dál. Jak jen to šlo, přijímal návštěvy, debatoval a formuloval prohlášení.*“

2 JAN PATOČKA A FILOZOFIE

Jan Patočka byl známý pro jeho schopnosti polemizovat s každým a o všem. V každé jeho práci nebo během přednášek se snažil velmi jasně předkládat své vlastní názory a stanoviska k určitému tématu společně s konfrontacemi s jinými filozofickými mysliteli. Za největší filozofický vzor a učitele Jana Patočky je považován Edmund Husserl, ovšem ani s jeho všemi názory a myšlenkami se neztotožňoval. Příkladem může být Husserlovo pojetí lidské existence, které chápe jako pohyb na jedné straně a absolutní transcendentální ego na straně druhé, přičemž transcendentálnímu egu přisuzuje absolutní prvenství ve vztahu ke světu. S touto Husserlovou základní charakteristikou lidské existence Jan Patočka nesouhlasil. Patočka popisoval vztah mezi světem a transcendentálním egem jako soulad a rovnost, popřípadě vnímá svět jako nadřazený egu (Blecha, 1997, s. 31; Tucker, 1997, s. 38 - 39).

Od první chvíle chápe Patočka filozofii tak, jak ji vykládá samotný Platón, totiž jako „instanci poslední jasnosti“. Blecha (1997, s. 32) dále uvádí: „...*považuje ji za odvahu k poslední podstatě jsoucna, které naivní život uhýbá, za svého druhu heroismus, ale nikoli heroismus slepé vášně, vůle k moci, ale heroismus klidné a pevné vědomosti o celku života, která je jedinou možností, jak existovat lidsky ve světě. S tím se dobře slučuje služba pravdě, již filozof pouze odkrývá a realizuje, aniž by měl právo považovat ji za něco, co má ve své moci.*“ Patočka nepovažuje filozofii za samoučelnou. Důležitost filozofie vidí v promlouvání k životu, přičemž klade důraz na jednotliviny (Blecha, 1997, s. 32 - 33). Blecha (1997, s. 33) předkládá Patočkovu pojetí jednotlivin: „*Filozofii postačí ukázat na jednu věc. Abychom mohli myslet na vlastní úkol, musíme myslet na to, co je v životě vůbec poslední, nejhlubší, základní; musíme se pokoušet o nadlidské, abychom s čistým svědomím mohli pomýšlet na čisté lidské.*“

2.1 FENOMENOLOGIE

Fenomenologie je filozofický směr založený, již několikrát zmiňovaným Edmundem Husserlem na začátku 20. století. Když se řekne fenomén, tak si laik ve většině případů představí nějakou známou osobnost. Ve filozofii fenomén znamená právě to, čemu říkáme fenomenologie. Fenomén je něco, co se ukazuje nám všem, vždy nějakým konkrétním způsobem. Fenomenologie považuje za nejdůležitější fakt, že se nám věci ukazují. To, že se nám věci ukazují totiž znamená, že nám dávají smysl. Věci se nám ukazují pořád, když o nich mluvíme, nebo když se objevují v našich představách

- v tomto případě hovoříme právě o fenoménu. Název fenomenologie je vysvětlován jako studium jevů - *fenoménů*. Studium jevů zkoumáme danost určité věci, na kterou myslíme, mluvíme o ní nebo ji vnímáme. U prozkoumávání *daného* je důležité vyhnout se vytváření hypotéz o vztahu mezi jevem a bytím toho, čeho je fenoménem a fenoménem s naším Já. Snažíme-li se najít smysl a podstatu fenomenologie, musíme začít hledat sami v sobě. Fenomenologie se po celou dobu její existence opírala o psychologismus a pragmatismus a svými úvahami proti nim bojovala. Fenomenologie je směr o poznávání poznání. Snaží se na základě tzv. *uzávorkování* navrátit k původnímu nevědění, přičemž se rozchází jak s kulturou, tak historií. Cílem fenomenologie je oprostit se od všeho, co postrádá logiku, vyloučit nejistotu a směřovat k jazyku. Těmito postoji se fenomenologie podobá Descartovu karteziánismu. Bylo by mylné tvrdit, že se fenomenologie pokoušela nahradit humanitní vědy. Snažila se pouze o správné formulování jejich problémů a o systematizaci jejich výzkumů a výsledků (Lyotard, 1995, s. 5-8; ff.cuni.cz, online, dostupné z WWW: <https://www.ff.cuni.cz/fakulta/o-fakulte/pravidelne-akce/mluvici-hlavy/petricek/>).

Fenomenologie se snažila poukázat na to, že dochází k vyprázdnění světa. Všichni se ztrácíme ve všech rovnicích a číslech, přestáváme vidět přirozený svět a dokonce přirozenému světu přestáváme věřit. A máme tak pocit, že pravdivá výpověď o světě je ta objektivní vědy. Fenomenologie poukazuje na oddělení vědy od běžného lidského života. Kdybychom se o věcech nebavili spolu navzájem, tak by se nám neukazovaly a žili bychom v takovém neutrálním světě vědy. Ve vědě platí, že to co se pokládalo za pravdivou teorii před nějakou dobou, je teď už zastaralé, kdežto když žijeme v přirozeném světě, tak to co víme se nám už nikdy neztratí a jenom to zpřesňujeme (ff.cuni.cz, online, dostupné z WWW: <https://www.ff.cuni.cz/fakulta/o-fakulte/pravidelne-akce/mluvici-hlavy/petricek/>).

2.1.1 EDMUND HUSSERL A FENOMENOLOGIE

Zakladatel fenomenologie Edmund Husserl, nejslavnější rodák moravského Prostějova si uvědomil, že nelze oddělit člověka od světa a svět od člověka, protože svět dává smysl pouze člověku. Husserl tvrdil, že věci se nám ukazují v horizontech. Označil ukazování se světa člověku jako přirozený svět. Snažil se poukázat na to, že to jak o světě mluví věda nastává tehdy, kdy už světu dávno rozumíme. Když věda měří vzdálenosti nebo velikosti, tak počítá s tím, že my už víme, co to dálka a blízkost znamená, ale

v přirozeném světě vypadá dálka a blízkost úplně jinak. Vzdálený pro někoho může být člověk, který se třeba nachází v jeho blízkosti, ale přesto je mu vzdálený, protože si s ním nerozumí. A naopak někdo kdo mi je sympatický je mi blízký, ale zrovna se nachází na druhém konci světa, to neznamena, že je mi vzdálený (ff.cuni.cz, online, dostupné z WWW: <https://www.ff.cuni.cz/fakulta/o-fakulte/pravidelne-akce/mluvici-hlavy/petricek/>).

Shrnutím různých svých výsledků došel Husserl k pojmu tak zvaného „přirozeného světa“², ve kterém se běžně pohybujeme, který ale naši pozornosti uniká. V reflexi totiž využíváme všeho toho, co o vnímaném předmětu víme odjinud, zejména z vědy. Husserlova fenomenologie je pokládána za rodnou půdu existencialismu. „*Víme, že v přirozeném světě Slunce samozřejmě „vychází“ a „zapadá“ i přesto, že je nám zcela jasné, že je to zdání, které vzniká na základě rotace Země. Tento rozpor mezi světem moderní vědy a přirozeným světem, v němž žijeme, pokládal Husserl za jednu z příčin „krize moderní vědy“, protože jím věda ztrácí ze zřetele podstatné rysy lidského světa, jako jsou vztahy, účel a smysl*“ (Blecha, 1996, s. 27).

2.1.2 JAN PATOČKA A FENOMENOLOGIE

Jan Patočka se v rámci fenomenologie zamýšlí nad tématy, jejímž ústředním bodem řešení představuje jsoucno neboli bytí, a způsoby, jakými se nám jeví, což nazýváme jako ontologické zkoumání. Patočka označoval svou fenomenologii jako asubjektivní nebo negativní platonismus (Blecha, 2003, s. 79-80; Hejna, 2004, s. 20).

Jan Patočka považuje fenomenologii za jeden z nejoriginálnějších filozofických směrů, který si vytyčil cíl vytvořit novou autonomii filozofie, zajistit, aby se filozofie stala přísnou vědou, vytvořit metafyziku způsobem, aby se stala všeobecně uznávanou vědou, znovu formulovat hlavní problémy filozofie, zabývající se lidskou existencí a podstatou pravdy. A konečně - pokusit se dát filozofii nový začátek. Patočka se domnívá, že snahy nahradit fenomenologii jinými konstruktivními způsoby pozorování není možné. Fenomenologii lze pouze prohloubit dalším fenomenologickým zkoumáním. V textu Jana Patočky, který je součástí publikace *Idea fenomenologie*, máme možnost nahlédnout do problému týkající se rozdílnosti mezi postojem fenomenologickým a

² Z německého slova die Lebenswelt

postojem přirozeným. Patočka se věnuje otázce, zda jsme schopni charakterizovat modifikaci postoje jen jako čistě subjektivní. Došel k závěru, že vnímáním proměny postoje subjektivním způsobem, by nám nedovolovalo pochopit výkon daného postoje. Fenomény se nám totiž jeví tak, že ve svém obsahu zůstávají tím, čím jsou ve skutečnosti (Husserl, 2001, s. 78 - 88).

Otázka lidské existence, kterou se Jan Patočka z fenomenologického hlediska zabýval, je považovaná za trvalý filozofický problém. Patočka přistupuje k otázce lidské existence ve snaze přeformulovat Heideggerovo „bytí ve světě“ na „pohyb ve světě“. Uchopením otázky lidské existence jako pohyb, chce Patočka dojít k zjištění pravé podstaty a smyslu lidské existence, k jejímu porozumění, a jak správně pochopit význam pohybu z hlediska existence. Patočka předkládal svůj pohled na svět jako neustále se měnící proces, který se stále pohybuje, a jehož základním principem je právě pohyb. Podle Jana Patočky je *pohyb procesem změny, přičemž směřuje k určitému cíli* (Tucker, 1997, s. 35).

Aviezer Tucker (1997, s. 36) uvádí postoj Jana Patočky v souvislosti s otázkou lidské existence a pohybu: „*Pochopit existenci jako pohyb znamená pojmout člověka jako světovou a světskou bytost. Bytost, která nejenže je ve světě, jak říká Heidegger (v tom smyslu, že světu rozumí), nýbrž sama je složkou světového procesu. Tento pohyb, protože je právě něčím, co jest, ale ve formě pohybu existence, je bytí, které sobě rozumí (porozumění možností v jejich realizaci); je to takové bytí, které umožňuje jasnost, porozumění, poznání a pravdu.*“

2.2 TŘI POHYBY EXISTENCE

Patočkův pohyb lidské existence je tvořen třemi dílčími pohyby (akceptace, obrana, pravda), přičemž každý z těchto tří dílčích pohybů má určitou podobu, význam a časovost (Tucker, 1997, s. 40). Tucker (1997, s. 40) dále uvádí Patočkův výklad dílčích pohybů: „*Patočkův koncept existence jako pohybu je ovlivněn Aristotelovým konceptem pohybu a psyché. Aristotelés rozlišoval tři typy duše - rostlinnou, živočišnou a rozumovou. Mezi systémem Aristotela a Patočky panuje tématická shoda. Patočkova charakteristika lidské existence je závislá na obsahu, který tyto tři pod-pohyby dodávají oné mlhavé obecné formulaci lidského pohybu.*“

2.2.1 POHYB PRVNÍ

Základním dílčím pohybem lidské existence je první pod-pohyb, při kterém dochází k zakotvení člověka (jeho existence) ve světě. Člověk v místě, kde se právě nachází, zapouští své kořeny. Tímto místem se pro člověka stává domov, ve kterém vyrůstá, ve kterém se mu dostává všeho, co si jeho tělo pro ukojení potřeb žádá. Člověk se ocitá ve fázi, kdy zjišťuje kým je, uvědomuje si přitom sebe sama a svět, ve kterém se pohybuje. Úkolem lidských bytostí je nalezení světa, do něhož touží vstoupit a očekávají okamžik, kdy dojde ke společnému splynutí a harmonii mezi člověkem a světem. Absolutní splynutí však není možné. Existuje totiž něco, co je nazýváno jako *cizost světa*, která způsobuje neschopnost člověka o absolutní splynutí se světem. Lidé se snaží světu přizpůsobit tím, že si vytvářejí různá práva (Tucker, 1997, s. 41).

Tucker (1997, s. 41) popisuje přijetí a vytváření pro novou lidskou bytost následovně: „*V tomto smyslu tedy přijetí dítěte do rodiny znamená, že jsme mu učinili po právu. Tento pohyb je závislý na spolupohybu přijetí jiným člověkem, který nám dá bezpečí, teplo, ochranu a pocit spřízněnosti. Z hlediska časovosti je tento pohyb spojen s minulostí.*“ Úkolem prvního pohybu je dosáhnout štěstí a potěšení, což je do jisté míry odkázáno na nahodilost. Pro lidskou bytost není snadné dosáhnout potěšení v nahodilém světě, který pro nás představuje vedle potěšení také spoustu svárů (Tucker, 1997, s. 42).

2.2.2 POHYB DRUHÝ

Pohyb obrany je druhým dílčím pohybem, který souvisí s obnovou života. Obnova života probíhá prostřednictvím práce, která je zdrojem prostředků potřebné k životu. Jestliže první pohyb (akceptace) byl spojován s minulostí, pohyb obrany se soustřeďuje na přítomnost. Lidé se vyrovnávají se světem tím, že se neustále pokoušejí o upevnění své existence. Zatímco první pohyb má stanovené za cíl dojít potěšení a štěstí, u druhého pohybu se člověk nezaměřuje jen sám na sebe, ale pro druhé riskuje svůj vlastní život a pracuje ve prospěch ostatních lidí. Druhý pohyb je provázen situacemi utrpení, viny nebo zápasu. Člověk se ztrácí ve schopnosti porozumět sobě i ostatním. Jak první pohyb, tak pohyb druhý se vyznačuje nepřítomností svobody. Skutečná svoboda a bytí jsou obsaženy jedině v pohybu třetím a zároveň posledním. Patočka uvádí v rámci druhého pohybu rozdílnost mezi lidskými bytostmi a zvířaty. Nejen rozum nebo nábožensví představují odlišnost lidí od zvířat. Odlišnost lidí od zvířat nastává již v případě, soustřeďují se lidé na výrobu prostředků potřebné k životu (Tucker, 1997, s. 43 - 44).

2.2.3 POHYB TŘETÍ

Aby bylo dosaženo třetího pohybu, musí mu bezpodmínečně první dva pohyby předcházet. Spojením tří pohybů dojde k harmonickému propojení všech pohybů v jeden celek. Třetí pohyb lidské existence je svobodný a pojí se na budoucnost. Lidé jsou svobodní a nejsou na nic a ničím vázáni. Lidé hledají pravdu, významy a utvářejí své vlastní hodnoty (Tucker, 1997, s. 45 - 46).

2.3 JAN PATOČKA A HUMANISMUS

„Bud' člověkem!“ - je vzkaz Jana Patočky, který ukládá všem ostatním. Nezaměřuje se tak na pouhé vytváření charakteristik cností, které by lidé měli dodržovat, ale klade důraz na poznávání lidské existence, na poznávání sebe sama, a především na její uvědomování. Patočka považuje za základní a nejvyšší cnost člověka a za podstatu lidské existence na zemi hledání vědomí sebe sama (Tucker, 1997, s. 53).

Jan Patočka je toho názoru, že humanismus ztvárňuje v českém moderním myšlení životně důležitou roli. Ve svém díle *Věčnost a dějinnost* popisuje Patočka humanismus jako filozofii člověka a jeho lidskost, z něhož vychází politické programy vytvořeny za dob Františka Palackého nebo K. H. Borovského. Humanismus má co dočinění s proměnami lidského myšlení a s celkovým pojetím člověka. Patočka se domnívá, že český humanismus již nemá celistvou podobu, ale došlo k jeho rozvětvení. Na půdě českého humanismu se sešly dvě strany, mezi nimiž došlo k rozkolu. Obě strany zastávají názor, že ústřední filozofickou otázkou představuje člověk a jeho bytí. Jedna skupina humanistů ovšem vyznává myšlenku, že podstatou lidského života je metafyzika a zároveň za důležitou složku lidskosti považuje náboženství. Druhá skupina humanistů s tímto tvrzením nesouhlasí a staví se za názor nemetafyzického lidského života. Oba tyto tábory se obracejí k hlavnímu zástupci českého humanismu, kterým je Tomáš Garrigue Masaryk, který zastával radikální přístup v otázkách týkajících se lidského života. Patočka udává, že nelze obě dvě skupiny rozdělit tak, aby bylo zřejmé, že jedna větev je orientovaná levicově a druhá pravicově. Obě skupiny, co se politického smýšlení týče, byly totiž zaměřeny spíše levicově. Početnější skupinou, do které patřil například František Krejčí nebo Zdeněk Nejedlý, byla ta nemetafyzicky orientována skupina, označovaná jako laická. Na druhou stranu u větve humanistů, kteří viděli smysl lidského života v metafyzice, byla vnímána jako výhoda zastoupení duchovní stránky, pojící se s větší silou, napětím a bolestnou stránkou vnitřního života. Skupina metafyzických

humanistů namísto snah řešit zásadní filozofické otázky, pouze tyto problémy vyhledává. Druhá strana se naopak tomuto problematizování vyhýbá (Patočka, 2007, s. 11 - 14).

V Patočkově publikaci, v kapitole věnující se humanismu, zaujímá své místo také Emanuel Rádl. Patočka se o jeho postavě vyjadřuje jako o následníkovi T. G. Masaryka, o velkém odpůrci pozitivismu, techniky a mechanismu, a zároveň jako o zastánci organického přístupu k přírodě. Rádl kladl odpor vůči romantice a zastával zásady osvícenského hnutí, kladný přístup projevoval také vůči náboženství a teologii. Za hlavní důkaz lidskosti člověka považuje Rádl jeho uznávanost. V případě, je-li člověk pouhým výtvozem, jeho lidskost se pak vytrácí. Zavedení vlády je známkou nepochopení soudobého světa ze strany moderní filozofie. Moderní filozofie sice vykonstruovala komplex pojmů za účelem ovládat, ale nedostalo se jejich porozumění. Aby byl moderní svět pochopen, je podle Rádla nezbytné, navrátit se zpět k tradiční Sokratovské a Aristotelovské filozofii, vyznávající zásady lidské morálky, lidského dobra a jedné vlády ve světě. Pro Rádla je jedinou spasou světa právě stará, klasická filozofie (Tamtéž, s. 14 - 15).

Jan Patočka se ptá, zda je vůbec možné vše moderní, jak filozofii, tak mechanismy zahrnout a navrátit se zpátky k původní antické filozofii. Humanismus by měl představovat záležitosti moderní doby, měl by být otázkou dneška, i přesto se Patočka přiklání k tvrzení E. Rádla a stejně jako on souhlasí s tím, že humanismus má své kořeny v antické filozofii. Humanismus řeší přednostně otázku dobra. Pátrá, co je to dobro a co je dobré pro člověka. Dobro je klíčem k porozumění člověka, ale také porozumění světa. Poprvé se otázkou dobra v rámci řeckého myšlení zabýval Sókratés, který je uváděn v Patočkově publikaci jako zakladatelem humanismu (Tamtéž, s. 15 - 16).

Patočka (2007, s. 15) říká, že: „*Neboť co je humanismus ve svém kořeni? Nic jiného než nauka, podle které základní otázka filosofie, ta, kterou se do filosofie vchází a jež všechny ostatní ovládá, je otázka po člověku, a to mravní otázka po člověku: otázka po tom, co je lidsky dobré, co je dobré pro člověka. Otázka po dobrém, po tom, co je dobro, jest nutně otázkou po člověku. Dobro otvírá podstatu člověka, k podstatě člověka náleží otázka po dobrém...*“

2.3.1 PÉČE O DUŠI

Tucker (1997, s. 53) popisuje Patočkovu chápání péče o duši slovy: „*Uvědomovat si problematičnost lidské existence a usilovat o vědomé sebe sama, to je péče o duši.*“ Být lidský není člověku biologicky dáno, je potřeba o duši pečovat, živit ji a chránit. Patočka se vždy spíše přiklání k výkladu *péče o duši* k Sókratovi a Platónovi než heideggerovské interpretaci. Sókratovsko - platónské pojetí *péče o duši* se soustřeďuje na kladení otázek, jaký význam a smysl má lidské bytí, kdežto pro Martina Heideggera je podstatou *péče o duši* starost o sebe sama a věci - péče jako bytí pobytu. Péči o duši rozděluje Patočka po vzoru Platóna do tří základních odvětví. Onto - kosmologické zkoumání pravdy je prvním proudem, který se zabývá obecným zkoumáním bytí a směřuje člověka k životu v pravdě. Druhý proud se orientuje na *péči o duši* ve společnosti, utváření nových společenství a hledání pravdy. Poslední proud předkládá význam duše (Tucker, 1997, s. 53 - 57).

Patočka (1992, s. 72 – 73) ve svém díle *Evropa a doba proevropská* popisuje úlohu duše následovně: „*Duše je to, pro co má smysl dobro a zlo. Duše může sice existovat jen tehdy, když existuje dobro, neboť jejím základním pohybem je pohyb směrem k dobru, ale na druhé straně má i dobro samo jakožto cíl a úběžník všeho smyslu jen tehdy, když existuje takový pohyb. Jen pokud existuje něco, co může stupňovat své bytí pohybem k dobru, je dobro účinné, tzn. jest. Duše tak nejen umožňuje pojetí celé hierarchie bytí ve smyslu dobra, tj. pojetí teleologické, nýbrž je zároveň ospravedlněním dobra, dává odpověď na otázku proč volit dobro, a nikoli zlo, proč pravdu, a nikoli zdání.*“

2.3.2 ŽIVOT V PRAVDĚ

Patočka považuje za velmi důležitou schopnost lidí, umět odlišovat pravdu od nepravdy. Právě duše, a to jakým způsobem o naši vlastní duši během života pečujeme, nás vede k hledání a nalézání pravdy. Úkolem a pravou podstatou každé duše je nalézt pravdu. Jedině tehdy je v duši přítomná také pravda a duše je schopna *žít v pravdě*. Počátky po snaze strávit život v pravdě sahají do dob řecké filozofie, kdy se od sebe lišila pravda a jevení. Již Platón společně s Demokritem spatřovali odlišnost mezi čistou a naprostou pravdou představující věčnou přítomnost s pouhým jevením. K tomuto předsokratovskému pohledu se přiklání také Jan Patočka. Spojení *život v pravdě* má svůj původ pravděpodobně v Bibli. Dojde-li k odhalení *dasein* (pobyt), dostaví se zároveň jeho autentičnost a pravda. Stejně jako Patočka, také Václav Havel považoval *pobyt v pravdě* za *život v pravdě*. To znamená, že lidská bytost žije autentický život, je oddán péči o duši

a nalézání pravdy. Lidé, kteří žijí v nepravdě, ve světě přetvářek a neautentičnosti, se ocitají ve světě, který je opakem života v pravdě a označuje se jako *bytí v nepravdě* (Tucker, 1997, s. 57 - 58).

Patočka se svým označením *život v pravdě* do jisté míry inspiroval Heideggerovým *bytím v pravdě*. Patočka neustále zdůrazňuje, jak je podstatné rozlišovat čistou pravdu od pokřiveného jevení. Charakteristický rys Patočkova systému představuje asubjektivní pohyb, což vykládá jako dynamický život v pravdě, který se diametrálně liší od života plného lži a neautentičnosti. Dosáhnout čisté a naprosté pravdy lze podle Patočky na základě dialektiky rozhovoru, jak se svým *já*, tak druhými. Dojít k životu v pravdě není snadná úloha. Je potřeba splnit dvě kritéria. Prvním z nich je nutnost absolvovat skeptickou analýzu. Jedinec odmítá nepravdivé výroky a konfrontující tvrzení, duše je zbavena zmatků a nejasností. V druhé fázi na cestě k čisté pravdě, hledá duše správné postupy procesu vzdělávání pomocí čisté pravdy. Duše žijící v pravdě je věčná a čistá. Patočka je toho názoru, že člověk, který žije v čisté pravdě, je odpoután od všech svých tužeb a závislosti na tělesnosti (Tamtéž, s. 59 - 60).

2.3.2.1 Pravda

Tucker (1997, s. 61) zmiňuje chápání pravdy u Heideggera: „*Že výpověď je pravdivá, znamená: odkrývá jsoucno samo o sobě. Vypovídá, ukazuje „nechává vidět“ jsou v jeho odkrytosti. Že výpověď je pravdivá (pravdu výpovědi), je třeba chápat tak, že je odkrývající.*“ Jan Patočka se při výkladu pravdy ztotožňoval právě s výše zmíněnou teorií Heideggerova pojetí pravdy, než s platónsko - dialektickou teorií. Heideggerova teorie poznání pravdy se vyznačuje nutnou závislostí na vůli jedince. Napříč tomu platónský přístup považuje za možné odhalení aktivní činnosti jedince ve společnosti dialektikou. Heidegger popíral absolutní pravdu. Tvrdil, že odkrytím absolutní pravdy následuje její zakrytí. Pro Platóna je absolutní pravda dosažitelným bodem. Jan Patočka se pohyboval mezi těmito dvěma tvrzeními. Na jedné straně se přikláněl ke kritickému Heideggerovi, na straně druhé zároveň do značné míry souhlasil s tvrzením Platóna. Dle jeho mínění není možné dojít sloučení těchto dvou teorií. Ve svém díle *Platónovi a Evropě* souhlasí Patočka s pojetím pravdy, tak jak ji vykládá Platón - pravdy čisté, absolutní a věčné je možné dosáhnout pomocí dialektu. Kdežto v publikaci *Kacířské eseje* se vyznačuje heideggerovským syndromem hlásající, že nejsme schopni udělat nic pro to,

abychom pravdy dosáhli, protože pravda je relativní a nepochopitelná. Jan Patočka také dospěl ke srovnání výkladu pravdy ze strany svého učitele Edmunda Husserla s Martinem Heideggerem. V tomto případě je zcela jasný příklon Patočky k Heideggerovi (Tamtéž, s. 61 - 63).

Tucker (1997, s. 63) uvádí shrnutí Jana Patočky na pojetí pravdy Edmunda Husserla: „*Věda je skutečnou vědou - racionálně založeným a v sobě jasným věděním - jen tehdy, zůstává-li v těsném styku s filozofií, která je jejím východiskem a základem. Filozofie není nic jiného než život (věnovaný myšlení) odpovídající na požadavek totální odpovědnosti myšlení. Odpovědný postoj je jen ten, který svá mínění řídí viděním věcí a ne naopak. Vidíme, že pouze odpovědný postoj umožňuje život v pravdě, podstatu filozofie a každé vědy, který s ní neztratila styk. Život v pravdě na druhé straně, to je racionalita. A tento život v pravdě... založili staří Řekové jako souvislou tradici, jejíž smysl lze stále znovu nalézat, obnovovat a obohacovat právě díky možnosti tohoto nového nalézání.*“

2.3.3 SPRAVEDLNOST

Autentičnost lidského bytí, péče o duši a schopnost vnímat pravdu považuje Patočka za předpoklad pro život v pravdě. Po platónském vzoru přebírá názor, že život v pravdě je možný jen za přítomnosti dialektiky. Pro Patočku je výrazem svobody být autentický. Právě lidská autenticita tvoří základ pro spravedlnost. V případě, že nejsou přítomny nebo dodržovány lidská práva jako svoboda vyjádřit svůj názor, tisku, shromažďování nebo dialogu, pravda - *bytí „je“*, není vůbec přítomná. Patočka je toho názoru, že lidé nejsou autory morálky, ale naopak, že lidstvo je výtvozem morálky. Morálka představuje nepostradatelnou součást autenticity a čisté pravdy. Člověk, který nevyznává morální přístup je podle Patočky neautentický a nemorální, tudíž neschopný dosáhnout života v pravdě. Spravedlnost je podle Patočky ontologií nadřazená a pouze ve světě spravedlnosti je společnost schopná žít v pravdě (Tucker, 1997, s. 70 - 72). Tucker (1997, s. 72 - 73) dále uvádí: „*Spravedlností nazýváme právě toto oslovení tváří v tvář, které se děje v rozmluvě. Jestliže pravda vchází v absolutní zkušenosti, kdy bytost září svým vlastním světlem, pak se pravda děje pouze ve skutečné rozmluvě neboli v spravedlnosti.*“

2.4 PATOČKŮV POHLED NA TĚLO, SPOLEČENSTVÍ, JAZYK A SVĚT

Patočka nepohlíží na tělo z hlediska fyziologie a anatomie, vnímá ho jako *živé tělo*, jako subjektivní fenomén a jako podmínku pro vidění těla fyziologického a anatomického. Pro Patočku je tělo subjektivní fenomén, ale nepopírá ani jeho objektivní stránku. Objektivitu života můžeme chápat ve smyslu, že představuje podmínku pro prožívání a život samotný. Lidské tělo bylo vždy vnímáno jen jako majetek člověka a nebral se zřetel na jeho samotné žití a prožívání. Spekulace o lidském těle a o jeho subjektivitě se objevovaly již v době předklasické řecké filozofii. Patočka předkládá některé z nich - například Parmenidés zastával názor, že naše myšlenky jsou výsledkem míšení našich údů. Démokritos zase viděl lidské tělo jako mozaiku, která se skládá jak s prvků duševních, tak tělesných - duše je součástí těla. To, že jedinec má možnost pociťovat radost, bolet, zklamání nebo únavu je charakteristickým rysem tělesné existence. Prožívání bolesti nebo slasti vyjadřuje dynamičnost lidského těla. Bolest ani slast se člověku neobjevují jako předměty, ale jsou výplní někde v tělesnosti. Dostaneme se do tzv. nálad, čímž nastávají situace, které nesouvisejí pouze s tělesností, ale jsme ovlivněni celkovým děním ve světě. Nálady ukazují to, jak se v konkrétním čase, v konkrétní situaci cítíme. Nálady jsou stavy dynamického charakteru, stále se střídající, a jsou výsledkem našich organických potřeb. Život v náladách znamená, žít rozmanitě a nejednotvárně. Můžeme se setkat s náladami, které jsou lhostejné nebo všední, nebo nálad, díky kterým jsme schopni využít různých životních příležitosti (Patočka, 1995, s. 11-35; Patočka, 1992, s. 90).

Blíže popisuje nálad Jan Patočka (Patočka, 1992, s. 90) slovy: „*Existují nálad, v nichž takřka nejsme normálních životních funkcí schopni, nálad, olupující o život; existují nálad, v nichž život je schopen mechanické funkce, nálad lhostejné a všední, a konečně nálad, které nám otevírají nějakou význačnou životní možnost. Chápající se takových, hledíme celý svůj život podle nich zorganizovat, podřizujeme je nějaké podstatné vášni jako určujícímu telos. Jsou to nálad, v nichž se rodí nejpodstatnější lidské činnosti, z nich vzniká tvůrčí život; v nich se vztahujeme k celku života a světa, v nich žijeme vždy údiv nad celkem, jakési předtématické pochopení faktu bytí na světě.*“

Jan Patočka (Patočka, 1992, s. 114) podává pohled na lidské tělo ve svém rukopise takto: „...*O těle máme jaksi dvojí zkušenost; vnitřní o své dispozici jím, původní i získané,*

a vnější jako o jiných nitrosvětských faktech. Ve zkušenosti o těle leží, že máme svůj vlastní vnější svět, bezprostřední dispoziční vztah k věcem, možnost vlády. Jako toto milieu disponibility, to, skrze co se děje veškeren náš styk se skutečností, je tělesnost původně a stále netematická; pozornost se týče věcí, kterými se zabýváme a disponujeme, nikoli dispozice samé. Podobně je tomu při rozšířeném vztahu dispozičním: pozornost se netýká nástroje, nýbrž díla; teprve tím, že nastane funkční porucha, obrací se od účelu zpět k prostředku. Proto je v naší normální zkušenosti centrem dílo, kterým se zabýváme, dílo pojaté jako relativní.“

Patočka (Patočka, 1992, s. 83) popisuje problematiku světa následovně: „...a tato souvislost, která není ničím určitým, žádnou skutečnou věcí, přece jen v životě neustále je přítomna a působí: kdyby jí nebylo, mohli bychom sice mít jednotlivé dojmy, vněmy, myšlenky, vzpomínky, ale nebylo by té takřka automatické vazby, je váže v jednotný celek. Kdyby však nebylo tohoto jednotného, jedinečného celku, nebyly by pro nás přeludy snů, představy, fantazie apod. odlišitelné od pozorně sledovaných skutečností. Neměli bychom ani možnost životní fáze vzájemně pořádat a sjednocovat. Krátce neměli bychom to, co působí, že říkáme, že my i jiné věci jsou na světě; měli bychom jednotlivosti, neměli bychom svět.“

Jan Patočka pojímá člověka jako žijící bytost, které náleží svět, v němž je v kontaktu s různými věcmi, ale především s lidmi - se svými bližními. Člověk má schopnost, jednak ve světě s jinými lidmi žít, a jednak pochopit a porozumět jejich myšlení a chování. Lidská bytost není určena k životu se sebou samým - žítí o sobě a pro sebe, ale k životu s druhými. Svět je majetkem nás všech. Patočka zdůrazňuje, že člověk má svou konečnost a je součástí světa - člověk má svět a ví o něm. Svět je v jistých ohledech konstantní a nedochází u něj k změnám jako u empirických předmětů. Změny ve světě nelze popsat jako změny, které by se výhradně týkaly jednotlivých věcí. K změnám v našem světě dochází bez naší aktivní vědomé spolupráce. Podstatnou část ve světě tvoří ve vztahu k člověku něco, čemu říkáme domov. Domov zaujímá v našem světě jisté místo, v němž se cítíme bezpečně, a které pro nás není individuální záležitostí. Domov popisuje Jan Patočka ve své knize slovy, že domov se nemusí bezprostředně nacházet tam, kde se právě nacházím já sám, protože můžu být od domova vzdálen. Domov je místem, kam se každý z nás může utíkat, mít domov znamená vědět kam patřím. Domov máme jen jeden, není možné prožívat paralelně více domovů. Jak již bylo

zmíněno výše, člověk je někdy od svého domova vzdálen, pak nastává to, o čem Jan Patočka hovoří jako o cizím a dálném. Pohyb člověka v cizím a dálném pro něho znamená setkat se s chováním jiných lidí, na které není zvyklý ze svého vlastního domova. Člověk je schopen života v cizotě, přitom dokáže chápat chování druhých, ovšem nikdy v celku. Život v cizotě lze žít jen za předpokladu, že se pro nás stane cizím způsob života, jenž jsme žili původně (Patočka, 1992, s. 83-87).

Součástí domova představuje společenství, které je tvořeno skupinami lidí rozdělených podle jejich osobních preferencí a zájmů. Patočka zmiňuje v souvislosti s bytím ve světě různé struktury společenství. Prvním z nich je společenství lidí, kteří představují život v tak zvaném úzkém rodinném kruhu - v domovu, a jsou v každodenním blízkém kontaktu. Druhým typem je společenství, které je nazýváno jako širší domov a disponuje volnějšími společenskými vazbami. Lidé ve společenství takového typu jsou spjati na základě podobných zájmů nebo tradic (Patočka, 1992, s. 85-86).

Jazykovou schopnost člověka považuje Patočka za zvláštní fenomén. Fenomén jazyka je výsledkem procesu, při kterém vzniká předpoklad pro vznik teorie vlastní. Výslednými procesy je myšleno intimnější poznání věcí a okolí. Jazyku rozumí Patočka jako nástroji naší praxe, který slouží člověku k vyměňování si nejrozličnějších niterních obsahů. Pomáhá nám lépe uchopit skutečnost, umět se v ní orientovat a rozpracovávat ji. Až se vznikem jazyka a významem slov mohlo dojít ke vzniku teoretického přemýšlení. Otázkou je, zda může být původní teoretické přemýšlení osvobozeno od svého prvotního předpokladu - od jazyka. Osvobozením teoretického přemýšlení by mohly vzniknout nové způsoby, metody a prostředky pro dorozumívání, příkladem může být oblast matematiky (Patočka, 1992, s. 125-126).

Patočka se pokouší detailněji hledat odpověď na otázku - co to jazyk vlastně je? Uvádí, že žít lidsky, znamená žít život, ve kterém se snažíme vyrovnat s problematikou světa a společnosti právě díky jazyka. Jazyk představuje něco hluboce skrytého se schopností působit. Mluva je nástrojem ke sdělování poznatků a informací. Sdělování poznatků ovšem předchází zachycení určité myšlenky, což probíhá pomocí mluvy. Skutečné myšlenky zachycené mluvou se pohybují na úrovni, na jaké jsou také naše momentální jazykové možnosti a schopnosti. Mluvou nemůžeme hmotně disponovat, ani ji nemáme pevně ve své moci, jsme schopni pouze predikovat v jakém stavu se právě

nachází a teprve v průběhu daného výkonu můžeme zjistit její stav skutečný, stejně tak jako stav našich sil. Mluva je pro člověka nástrojem, který používá vědomě bez potřeby zapojit svou tělesnou stránku. Podstatou mluvy je snažit se hledat v dosavadních životních zkušenostech zkušenosti nové. Snaží se novou poznanou zkušenost zvládat společně s úkoly, kterými je doprovázena. Mluva představuje něco, co je živé a objektivně nekonstatovatelné. To, že dokážeme jazykem porozumět prostředí, ve kterém žijeme, a předmětům, které nás obklopují, je výsledkem procesu, při němž dochází k utřídění myšlenek. Není jedno, jaké si volíme jazykové výrazy při dorozumívání. Například vyjadřujeme-li se o dané věci, vyjadřujeme zároveň náš osobní vztah, který se k ní pojí. Oproti jazyku, který je výsledkem nějakého aktu v naší duši a nikdo z nás nemůže jazyk výlučně vlastnit, je mluva pojímána jako fenomén individuální dispozice jazykem. Vše co je vyjádřeno jazykem, patří celému společenství, nikoliv pouze mně samotnému (Patočka, 1992, s. 126-161).

Vývoj jazyka je závislý na lidech, kteří se podílejí na jeho spoluutváření, aniž by si to uvědomovali. Lidé dokážou svět vidět a vnímat díky jazyka. Díky jazyka můžeme vidět věci určitým způsobem. Příkladem je skutečnost národního jazyka - český jazyk má odlišnou interpretaci jednotlivých názvů lidského těla - nedělá rozdíly mezi pojmy *ruka* a *paže*, nebo v německém národním jazyce se nesetkáme s výrazem pro *dlaň* apod. Jazyk napomáhá lidem při vytváření útvarů, jako jsou mýty, vypravování, rčení, básně aj. Jazyk nám dává možnost vědění a poznání (Patočka, 1995, s. 130).

Dle Patočky (1995, s. 130 - 131) je jazyk: „...*tradice otevřená a nutkavá, musíme tvořit v jejích drahách, ale tyto dráhy nám nezamezují jít dál a dál, tj. zjemňovat významovou síť, skrze kterou jsme z tradicionality nuceni spatřovat věci. Jazyk je průhledné prostředí, které si neuvědomujeme a které přes tuto průhlednost a navzdory ní nás determinuje. Teprve při reflexi na jazyk - v jazyce se opakují základní zkušenosti o světě - se objevuje, že my podílníci na zkušenosti máme jeden svět, ne každý svůj privátní. Máme jeden významový systém (který platí pro jedno jazykové společenství), všichni k němu přispíváme.*“

Pomocí jazyka můžeme formulovat vše, co formulovat lze. Jazyk nelze chápat pouze jako soubor s jednotlivými významy, ale jako zásobu významů, které obsahují smyslové, ale i smyslem nedisponující výrazy. Hranice každého jazyka začínají tam, kde

začínají hranice vyjadřovacích schopností jedince. Schopnost jazyka má být sdělovat veškeré procesy, kvality a vzájemné souvislosti všech základů. Vše zmíněno výše se pojí k významové vnitřní stránce jazyka. Co se výrazové stránky jazyka týče, musí jazyk disponovat schopnosti vyjadřovat smyslové poznatky jednotně a přehledně. Subjekt, jemuž je určitá informace sdělována, jí musí jednak porozumět, a zároveň by ji měl umět před dál takovým způsobem, aby byla informace přijata celým společenstvím (Patočka, 1992, s. 133-135).

Patočka také seznamuje s problematikou jazyka u zvířat. Dorozumívání u zvířat se ve srovnání s dorozumíváním u lidí liší. Kupříkladu, chce-li šimpanz přimět svého partnera k určité akci nebo ke hře, nejprve ho chytne za ruce a pokusí se ho odvést na požadované místo. Zvířata totiž nemají tu schopnost jako lidé, sdělovat si cokoliv prostřednictvím slova. Zvířata jsou nuceni vyzývat své partnery ke hře buďto tak, že společně se s svými partnery zažijí přímou zkušenost, nebo jim potřebnou informaci sdělí pomocí mimiky. Zvířata jsou odkázáni na aktivní využívání nejrůznějších signálů se snahou dorozumět se. Již v části, věnující se pohledu Jana Patočky na svět, jsme uvedli jeho myšlenku, že člověku svět náleží. Vrátime-li se zpět ke zvířatům, zjistíme, že ta světem nedisponují, stejně tak nedisponují jazykem. Znamená to, že místo, aby byl svět veden zvířaty, nacházejí se zvířata pod vedením světa. Člověk je vůči světu svobodný, má možnost volby, kdežto zvířatům je pobyt ve světě předem daný. Člověk se aktivně podílí na tvorbě světa, činní důležitá rozhodnutí, svou podstatu existence ve světě může buď najít nebo přejít - to díky přítomnosti svobody, která tvoří základní kámen lidské existence ve světě (Patočka, 1992, s. 132-138).

Patočka (Patočka, 1992, s. 138-139) dále hovoří o důležitosti svobody v životě člověka: *„A proto má člověk též řeč a jazyk: neboť jedině na základě této svobodné dispozice, která nám jsoucno objevuje jako univerzální celek, přesahuje prezentní situaci, je potřebné a potom nutné užít značek, jež nahrazují ve své snadné a bezprostřední dispozici obtížné a začasné jen vzdáleným prostředkováním disponovatelné jsoucno samo.“*

Stejně tak, jako se pokoušel Patočka předložit způsoby dorozumívání u zvířat, pokusil o totéž u malých dětí. Na počátku svého života je dítě schopné vnímat různé zvukové vjemy. Osvojené zvuky dokáže dítě reprodukovat a později se dostává do fáze,

kdy už chápe význam předmětů a umí je slovně vyjádřit. Dítěti musí být objasněno, že každá věc, každý předmět představuje něco konkrétního, konstantního, nezávislého na prožívání jedince a zcela odlišného od ostatních věcí a předmětů. Patočka opět zdůrazňuje důležitost uvědomování si jedné z charakteristik lidské bytosti, což je svoboda. Také děti by si měli svobodu uvědomovat, protože jim napomáhá při vytváření systémů značek u jednotlivých předmětů. Patočka přirovnává proces vývoje jazyka k vývoji dítěte. Jazyk se během svého vývoje ocitl ve fázích, kdy musel nejprve jednotlivé značky nalézt a poté pochopit jejich samotný význam. Dítě to má podobně - nejprve se mu dostává poznatek o existenci daného předmětu, poté si musí uvědomit, že předmět také disponuje určitým jménem. Patočka konstatuje, že vznik jazyka bezesporu souvisí se vznikem myšlenky. Etapa, ve které má dítě tendence vědět jména všech předmětů je nazváno, jak udává Patočka ve své publikaci - *období jmenovací funkce*. (Patočka, 1992, s. 139-142).

Lidská bytost má neustále tendence vyvíjet úsilí zmocnit se světa a poznat život v pravdě. Tím dochází k stálému prohlubování a rozšiřování schopností a dovedností lidí, dorozumívat se s ostatními. Jazyk můžeme rozlišovat podle jeho skutečnosti a reálnosti. Právě jazyk, který je skutečný, obsahuje jistou vnitřní formu, což znamená, že se jazyk pohybuje v procesu, který je živý, stále se utvářející a schopný modifikace. Napříč tomu, jazyk používaný například v matematice je pojmenován jako umělý jazyk. Takový jazyk vnitřní formu nemá, ani ji nepotřebuje (Patočka, 1992, s. 160).

Patočka (Patočka, 1992, s. 162) shrnuje v závěru své knihy část, věnující se jazyku a dorozumívání takto: „*Teprve na základě faktu jazyka jakožto objektivního smyslu může vzniknout ryze teoretická tendence, která hledí o každé věci poznat, čím je, abstrahujíc pokud možno od bezprostřední životní utility a vůbec od začlenění do souvislosti lidského života. Vždyť jazyk je prostředkem, jehož každá poněkud rozlehlá analýza skutečnosti musí používat k uspořádané fixaci svých výsledků... Jazyk je živým, disponovatelných skladištěm kategoriálních konstitutů, kterých se teoretická tendence zmocní, jakmile se vynoří, aniž by ovšem dovedla ihned jasně odlišit to, co je v nich objektivní platnost a co pouhá instrumentální hodnota.*“

2.5 PROBLÉM PŘIROZENÉHO SVĚTA

Co se Jana Patočky, jeho písemné tvorby a způsobů vyjadřování týče, setkáváme se zde s častou výtkou, že všechny problémy základních témat nerozebírá Patočka

jednotlivě. Problémy se prolínají a podmiňují, což může mnohým, ve snaze porozumět jeho autorské práci, činit obtíže. Jinak tomu ani nebylo u Patočkovy habilitační práce z roku 1936, kterou nazval *Přirozený svět jako filozofický problém*, a která je považována za jedno z jeho prvních větších filozofických počinů. Právě zde se můžeme poprvé setkat s *přirozeným světem* v podání Jana Patočky. Patočka se v práci dotýká hlavních témat jeho fenomenologického zkoumání, kterými jsou - *člověk*, jako konečná bytost, která se pohybuje ve světě, jenž ji náleží, *domov*, představující pro člověka útočiště, místo, kde se cítí bezpečně, *čas*, který si může každý z nás utvářet a má ho ve svých rukách, *prostor*, pojímán jako prostředek k pochopení věcí, *jazyk*, chápán jako nástroj praxe, a v neposlední řadě je to *svoboda člověka*. Otázka *přirozeného světa* se řadí mezi nejproblematictější otázky celé moderní filozofie. Patočka se v kontextu s hledáním přirozeného světa opírá o myšlenky a názory svého učitele Edmunda Husserla. Hledání *přirozeného světa* se stalo Patočkovým celoživotním filozofickým úkolem. Patočka apeluje na způsob života moderního člověka, který se pohybuje na rozhraní dvou světů, čímž vykazuje nejednotvárnost svého názoru vůči světu. Moderní člověk se pohybuje ve světě přirozeném - ve světě našeho života, ve kterém myslí, a zároveň ve světě rekonstruovaném přírodou, kde žije. Člověk se svému přirozenému světu stále více vzdaluje. Vzbudila se v něm tendence tuto skutečnost překonat a uchýlil se k pokusu ovládnout přírodu pomocí techniky. Člověk ale nemá vystupovat jako pán přírody - měl by přijmout život, který nebude žít jen sám ze sebe. Nastává situace, kdy vše neživé nahrazuje živé, svět umělý nastupuje na místo světa přirozeného. Ústřední otázkou, kterou si Patočka pokládá je, jak docílit sjednocení každodenního světa? Odstranění jednoho z těchto dvou světů nebo splynutí obou světů v jeden by vedlo k řešení této palčivé otázky. Teorie vědy je taková, že žádný rozpor mezi jednotlivými světy není. Dubský (1991, 12- 13) detailněji popisuje: „Z hlediska vědeckého objektivismu vlastně konflikt mezi oběma světy neexistuje, poněvadž naivní život „a priori nemá v soutěži s principy vědecké rekonstrukce skutečnosti žádné hodnoty noetické“ a přesto, že „neobsahuje nic, co by se nedalo objektivně zařadit a vyložit“ nemůžeme nikdy platit za argument proti objektivismu... umělý svět nabývá „samozřejmou“ a „přirozenou“ povahu, přirozený svět je odsouzen být zdáním.“ Jan Patočka také upozorňuje na výhodu českého jazyka při interpretaci termínu - *přirozený svět*, který se diametrálně liší od pojmenování - *přírodní svět*. Přírodním světem se myslí vše živé - tudíž i lidskou bytost. Například v německém a anglickém jazyce se s touto výhodou terminologického

rozlišení pojmu přirozený svět x přírodní svět nesetkáme. (Dubský, 1991, s. 7 - 29; Kautman, 1990, s. 60; Kohák, 1993, s. 41- 42).

Pohled Jana Patočky na *přirozený svět* popisuje E. Kohák (1993, s. 42) následovně: „*Je to svět, nyní ve smyslu koherentního vyložitelného kontextu našeho bytí spíše než sumy jsoucího, který k nám přichází přirozeně; předreflexivní, předpredikativní koherence našeho kontextu, která je pro nás tak samozřejmá, že si jí v našem reflexivním teoretizování nejsme vůbec tématicky vědomi.*“ Záměrně se soustřeďovat na *přirozený svět* je podle Patočky snaha zachytit vše *lidské*, co je nezávislé v kontextu nahodilosti dějin, co je společné každé lidské bytosti ve světě vždy a všude. Existence lidského bytí, je vždy bytím ve světě. Svět je přitom pojímán jako předem určený kontext daný všem jednotlivým vjemům. Svět jako celek dává lidem možnost osvobodit se od všeho jednotlivého. V přirozeném světě se člověk uchyluje k hledání něčeho druhého v sobě samém a k odhalování sebe sama u druhých. V tomto vzájemném vztahu dokáže člověk působit na své okolí a tvarovat ho, v opačném případě je člověk tvarován svým okolím (Kohák, 1993, s. 132).

Člověk je součástí světa - žije ve světě, čímž se odlišuje od zvířat a věcí. Zvířata se vztahují pouze k svému okolí a u věcí víme, že ve světě sice své zastoupení mají, ale jsou neživého charakteru. Na člověka a svět se proto hledí jako na koreláty. Člověk vždy přijímá svět a ne chaos, z čehož vyplývá, že získaná zkušenost člověka nikdy nezačíná od začátku - to je pak označováno jako *přirozený svět*. Přirozený svět není výsledkem jednání ani konání lidí. Přirozený svět je dílem konání něčeho, co tady bylo před námi a společně s námi a v nás to jistým způsobem dohromady funguje. Patočka zmiňuje problém přirozeného světa v kontextu vztahování se člověka ke světu v jazyce. Člověku bylo dáno slovo, které je jeho charakteristickým rysem stejně tak dlouho, jako je jeho existence ve světě (Patočka, 1995, s. 129 - 130).

Hejna (2004 s. 12) píše, že veškerým smyslem a podstatou přirozeného světa má být především vzájemná interakce lidí. Ovšem kontakt s druhými lidmi nepředstavuje jediný zdroj smyslu přirozeného světa. Základ, aby mohlo vůbec ke kontaktu s druhými dojít, tvoří země společně s nebem. Otázky přírody se dotkl Jan Patočka ve svém rukopise s názvem *Symbol země u K.H. Máchy*, kde nepopisuje přírodu jako matku přírodu nebo přírodu mající určitý řád, vnímá ji právě jako zemi a nebe. Rozlišuje zemi, která je

zástupcem temnoty, lásky a vášně, nebe je symbolem rozumu, světla a slunce. Země není chápána jako část vesmíru, ale jako základ s řadou možností pro lidské bytí. Není tomu jinak ani v případě nebe, které projevuje svou otevřenost a přichází se škálou možností. Země je považovaná za základ veškerého lidského pohybu a činností. Nelze o ní říct, zda je v pohybu nebo v klidu. Jak o klidu, tak o pohybu totiž hovoříme pouze ve vztahu k zemi, protože jen tehdy má klid i pohyb význam. Hejna (2004, s. 125) uvádí : „... země vládne nad živly, věcmi, životem i smrtí. Je to nejen „země-opora a nositelka, nýbrž i země-živitelka. Proniká každý náš tělesný pohyb i tělesnost našich pozemských cílů, působí, že celou svou bytostnou povahou jsme pozemšťané... Země je prototyp všeho masivního, tělesného, je „univerzální tělo“, jehož jsou všechny věci nějak součástmi - jak na to poukazuje jejich tíhnutí k zemi, jejich nesamostatnost, jejich původ, jejich konec.... Země je podstatně blízká, i když zčásti nesmírně rozsáhlá ve svých odlehlých místech těžko dosažitelná - ale posléze se lze k ní všude přiblížit, je schůdná.“

Jako protipól země vystupuje nebe, které není v očích Jana Patočky ztvárňováno způsobem, jakým ho vnímá astronomie nebo teologie. Je nebem, které se klene nad zemí a společně s ní vytváří prostor určený pro všechny bytosti. Nebe se vyznačuje svou otevřeností a lehkostí. Pro lidské žití představuje jakýsi nedosažitelný obzor. Hejna (2004, s. 125) píše: „Na rozdíl od země, k níž se jako tělesní skláníme a jež nás k sobě váže, je nebe tím, k čemu se jako bytosti ducha vzpínáme, k čemu pozvedáme svůj zrak. Je to referent podstatě nedotknutelný a daleký, i když se projevuje sebezřetelněji, referent mluvící podstatně jen k našemu zraku.“

2.6 PATOČKŮV NEGATIVNÍ PLATONISMUS

Patočkův spis nesoucí název „*Negativní platonismus*“ se řadí společně s dalšími podobnými publikacemi tohoto typu, sepsanými na počátku padesátých let k textům, které nebylo možné vydávat. Jan Patočka studii „*Negativní platonismus*“ dokončil a následně v roce 1953 předložil malé skupině čtenářů jako součást sborníku, jenž byl určen filozofce Boženě Komárkové k jejímu jubileu 50. tých narozenin. Původní strojopis díla se u brněnské filozofky nedochoval. Dochovaly se pouze kopie spisu, které putovaly mezi filozofy pohybující se v blízkosti, jak Boženy Komárkové, tak Jana Patočky. Záměr autora byl nalézt pomocí spisu pozitivní vztah k metafyzice. Patočka vyjadřuje textem „*Negativní platonismus*“ svůj pohled na konec působení klasické metafyziky. Opírá se přitom především o dva její zdroje - Platóna a Sókrata. Důležitost klade na udržení

fundamentální filozofické otázky - vést svůj život k odpovědnosti a zároveň také cítí potřebu vystavit metafyzické úvahy radikální kritice. Nový pohled na negativní postavení Sókrata, obsahující zkušenost svobody, která by mohla představovat život zodpovědný a dějinný se nakonec stala Janu Patočkovi východiskem. Spis Jana Patočky byl poprvé publikován v roce 1987 v rámci samizdatového souboru jeho prací, téhož roku byl text vydán jako součást českého exilového časopisu *Proměny* (Patočka, 2007, s. 70 - 71, Rezek, 1993, s. 63).

Dalibor Hejna (2004, s. 16) cituje ve své publikaci Patočkova úvodní slova spisu, *Negativní platonismu*, jimiž vyjadřuje obecné přesvědčení své doby: „*Při všech hlubokých rozdílech které odděluje filozofické přemítání dneška od filozofie 19. věku, je zde řada spojujících článků. Mezi ně náleží povědomí, že skončilo metafyzické období filozofie. /.../ Člověku zůstává pouze jednotná věda se svým metodologickým orgánem, kterému na památku možno ponechat jméno filozofie. Problém celku, pokud má nějaký smysl, bude problémem vědeckým, věda musí stačit na všecko.*“ Podle Patočky vyčerpala tradiční metafyzika své veškeré možnosti, ale zároveň nesouhlasí s tím, aby byl problém celku světa předán do rukou speciálních věd. Patočka se totiž domnívá, že by mohla následovat redukce zájmů jedince a lidský život by byl chápán jen povrchem. Odpovědí na otázku, kterou si Patočka klade - je autonomní filozofie schopná existence i po smrti metafyziky? - je právě negativní platonismu. U problémů metafyziky se pokouší Patočka vidět jejich vnitřní oprávněnost, postihnout pouze její podstatné hodnoty a motivy (Hejna, 2004, s. 16).

Rezek (1993, s. 63 - 64) uvádí úryvek z Patočkova rukopisu *Negativní platonismus*: „... ukázat..., jak je možné, že k metafyzice přes její „prázdnotu“ a „neplatnost“, stokrát zdůrazněnou, přes její neobhajitelnost, ba nesmyslnost z hlediska ryze objektivní racionality, se lidský duch vždy vrací do těchto oblastí, v nichž nedovede učinit ani krok vpřed - podle měřítka způsobů, jak z pozitivního vědění je k tomuto zvyklý.“ Patočka se pokoušel metafyziku zcela překonat, aby nedocházelo k opakovanému návratu lidského ducha k této oblasti. Podle Patočky existují tři body, které zapříčiňují potřebu člověka se k metafyzice stále obracet. První z motivů odkazuje na vztah k celku a pochopení veškerenstva. Podmínkou pro vytvoření vztahu k celku vyžaduje zároveň odpoutání se od všeho jednotlivého a dílčího. Tím, že se pokusíme dílčí a jednotlivé části v rámci celku překročit, dostaneme se tak k druhému motivu. Třetí motiv pojednává o tom, že možnost

překročit vše jednotlivé nám umožňuje zkušenost svobody. Opověď na otázku - proč vztah pouze k jednotlivému svazuje? - zní, že neumožňuje poznat celkovou zkušenost - zkušenost celkového smyslu (Rezek, 1993, s. 64).

Patočka vidí podstatu metafyziky v její osvobozující funkci. Nabízí nám náhled na pochopení celku a odkrývá zkušenost svobody. Možností jak překročit danou svobodu může mít různé verze. Rezek (1993, s. 64) předkládá jednu z podob překročení: „*V tradici se obvykle odehrává tak, že „veškeré světové jsoucno“ je překročeno k „novému pravému jsoucnu“, obvykle „božskému“ - „věda v božském je metafyzika.“* Tento způsob překročení pojmenoval Patočka jako kladnou metafyziku, která hledá svůj konkrétní předmět, vymezující nejvyšší jsoucno (Tamtéž, s. 64).

Jan Patočka se ptá co je příčinou, že člověku na předmětech stále něco chybí, stále touží po něčem dalším, něčem novém. Spouštěčem touhy člověka mít něco navíc a být nespokojený s předměty, které se mu dostávají, je zkušenost svobody. Vysvětlením může být tvrzení, že zkušenost svobody nám dává možnost rozpomenout se na věci, se kterými jsme se už setkali v minulosti, respektive se s nimi setkala naše duše jako součást dokonalého světa. Svobodu můžeme chápat jako něco, co opouští „naš svět“ a stává se součástí světa pravého (Hejna, 2004, s. 17).

Jan Patočka se v úvodu svého rukopisu *Negativní platonismus* pokouší nastínit nuance, existující mezi metafyzikou - překonanou a zastaralou vědou, která formuluje pouze nejasnosti a falešné výroky a meze filozofie. Zároveň autor předkládá, čím je metafyzika ve skutečnosti. Jak pozitivistické, tak hegelovské pojetí metafyziky je chápáno jako stav lidské nezralosti, projevující se jako neschopnost jedince vnímat realitu světa a jeho dění a soustřeďuje se spíše na abstraktní pojmy a prvky. Pro zastánce pozitivismu znamenalo umět vnímat realitu dosáhnout konečného vědění a jednání. Nesnažili se pochopit absolutní celek, ale vytvořili si svůj vlastní pevný celek, který jim měl být především oporou a jistotou bezpečnosti. Příznivci hegelovského pojetí byli poněkud radikálnější. Zastávali názor, že metafyzika nemá být součástí žádného celku, který by nebyl výhradně lidský. Metafyzika nedisponuje žádnými dialektami, má schopnost rozlišovat nekonečné od konečného, věčné od časového, odděluje absolutní od relativního a božské od lidského. Na místo metafyziky nastupuje skutečná věda, kterou je logika. Tak zvaný *integrální humanismus* představuje výsledek spojení metafyziky společně

s logikou. Pro metafyziku je charakteristické nesprávné užívání jazyka, z toho pak pramení různá označení této vědy - například se stalo zvykem nazývat metafyziku jako vědu, nejen zbytečnou a nepřipustnou, ale dokonce nesmyslnou. Ani pozitivismus, stejně tak dialektický humanismus, nemají v otázce celku zcela jasno. Oba tyto směry pohlíží na otázku metafyziky, jako na zesvětštěnou teologii, která plní funkci primárně společenskou. Patočka uvádí, že starší metafyzika vložila do křesťanské teologie určitý systém řeči. Později se moderní metafyzika, poměrně neúspěšně, snažila vše co do křesťanské teologie kdysi vložila získat nazpátek. Jan Patočka uvádí v díle také podstatný fakt, týkající se propojenosti těchto dvou nauk. Historie předkládá skutečnost, že metafyzika vystupuje jako nástroj teologie a zároveň představovala prostředek k interpretaci křesťanských zjevení. Na základě této skutečnosti nepředstavuje metafyzika nauku, jejíž obsahem jsou abstraktní pojmy, nýbrž se stala předchůdcem teologických myšlenek (Patočka, 2007, s. 7 - 23).

Jan Patočka (Patočka, 2007, s. 23) předkládá detailnější pohled na spojení metafyziky s teologií: „*V knize Jaegerově... je ukázáno na nejrozmanitější motivy, v nichž již nejstarší řecká filozofie, pokud ještě jen preluduje metafyzice, preluduje zároveň teologii, aspoň té její části, která bývala označována jakožto preambula fidei. Spojení mezi metafyzikou a teologií je od té doby základní duchovní fakt západní civilizace; všechny pokusy metafyzické tangují zároveň teologii, boj za metafyziku a proti metafyzice bývá vykládán jako boj za a proti teologii, a poněvadž teologie má nejen abstraktně duchovní, nýbrž nepochybně též konkrétně společenskou podobu a funkci, jsou tyto pozice vůči teologii vykládány rovněž jako pozice společenské, politické. To je také potud správné, že společenská spojitost zde je, ale pochopit tuto spojitost jednostranně jako výraz či odraz společenské situace nebo dokonce určité části této situace je samo metafyzickou interpretací... Ve světle této neuvědomělé metafyzické koncepce se zdálo na přelomu století, že teologie a filozofie budou brzy mít týž úděl pouhých historických disciplín, které měly a dovršily svůj čas a nyní odcházejí, nahrazeny pozitivním věděním a uvědoměle účelovým, racionálním lidským jednáním.*“

O vzniku metafyziky, jak uvádí Patočka, není snadné hovořit, neexistuje totiž příliš historických záznamů pojící se k této události. Podle Platóna, Aristotela i Demokrita tkví veškerá podstata metafyziky v sokratovské otázce, na níž se dostává odpověď, která vychází právě z otázky samé. Nově získané vědění se má vyznačovat prvky kladnosti a

předmětnosti. Je to vědění, které se rozvíjí a od běžného vědění se liší. Je věděním jiným, vyšším a konečným. Nové vědění je považováno za pozitivní jev. Při domnělém nevědomí se utváří neuspořádaná forma vědění, která má dva pohledy - ví o absolutním transcendování, o vztahu člověka k celku, to znamená o vztahu k nejsoucím a nereálnému a zároveň dochází ke snaze se z tohoto transcendování odebrat na cestu směřující do jiného světa, přičemž má být vysvětlena a objasněna podstata světa (Tamtéž, s. 15 - 19).

Jan Patočka v díle také pojednává o lidském chování a o formování podstaty lidského bytí z ideového jsoucna. Patočka zmiňuje, že lidská bytost se stala součástí jsoucen, která jsou ideově regulovaná. Došlo tedy k přerušení jednoty lidského života. Dosáhnout dokonalého života pomocí nalezení vnitřního ideového zákona si daly za úkol etika společně s politikou (Tamtéž, s. 21).

V rámci metafyzických odvětví došlo k podstatné výměně nejsoucího bytí se jsoucím. Tuto záměnu dále rozvíjí Patočka (2007, s. 21 - 22) následovně: „...*záměna, která souvisí s důležitým chápáním jsoucího jako trvalého; tak se za živou sílu transcendence, která není podložena předmětně, podsunuje svět sice harmonický, „duchový“, ale strnulý, za historičnost sokratovského boje proti životnímu úpadku nastupuje nápodoba věčného světa ideového, absolutnost pravdy se zdá být zaručena nepřemožitelnou, universální pojmovou systematikou a realizována dokonalou státní formou. Idea jako pramen absolutní pravdy je zároveň pramenem všeho jsoucího a v tom všeho života; proto je stát také podstatně státem výchovy, který vede člověka k ideji, která celý život z hlediska ideového reguluje, a v němž svoboda která je vždy v nejhlubším smyslu svobodou k pravdě, je společensky spravována, protože zde pravda sama v pozitivní, předmětné, zachytitelné podobě jest, existuje.*“

Jedny z posledních dozvuků metafyziky odhalují nová, zároveň doposud neobjasněná fakta o této vědě. Tato nová objasnění představila metafyziku především jako vědu, pro kterou jsou charakteristické prvky jak humanitní, tak antropocentrické. Na povrch vyšly také požadavky metafyziky směřovat postavení člověka na samotný vrchol celého veškerenstva. Metafyzika vykazovala známky antropologického a historického zaměření a zároveň byla protiteologicky založena. Pro člověka představuje metafyzika teorii o v kročení jedince do věku, který Patočka nazývá jako definitivní věk, nebo zralé

lidství. S častou kritikou se musela metafyzika potýkat takřka po celou dobu její existence. Typická kritika směřována proti metafyzice ze strany pozitivistů, jakým byl například Kant, byla vystřídána kritikou novou, která vyčítala metafyzice především její skromnost, ale zároveň také její neskromnost. Byla ji také vyčítána neschopnost rozpoznat důležitost věci a situace - na místech, kde měla metafyzika žádat málo nebo vůbec nic, požadovala toho až příliš a naopak (Patočka, 2007, s. 28 - 32).

V *Negativním platonismu* označuje Jan Patočka metafyziku jako vědu o božském. Vědou o božském, nebo jinými slovy vědou o pravém jsoucnu, se metafyzika stává, dojde-li k vytvoření transcensu skrze světové jsoucno. Právě vytvořením tohoto transcensu má být metafyzika snáze schopná stát se pravou vědou a stát se tak zároveň naukou o pravém jsoucnu. Metafyzika je vědou, tudíž by se měla řídit danými vědeckými postupy - dedukovat a konfrontovat. Tuto stránku metafyziky pojímá Patočka jako kladnou. Záporná stránka metafyziky se vyznačuje tím, že metafyzika nedisponuje žádným samostatným předmětem ani reálnými fakty. Obsahem záporné stránky jsou pouhé fikce, způsobeny lidskou řečí. Fikce mají být eliminovány vytvořením nového nemetafyzického jazyka, který nebude obsahovat žádné fikce a nesrovnalosti. Metafyzika projevovala v novodobé etapě svého myšlení tendence vytvářet antinomii³ tím, že se na jedné straně pokoušela stát vědou o absolutním objektu, ale na straně druhé se přes její vůli k absolutnosti a objektivitě vůbec k žádnému objektu nedostala (Tamtéž, s. 34 - 36).

Kritický aspekt vůči metafyzice byl zmíněn již výše. Jan Patočka se ale k tomuto tématu ve svém spise opět vrací, a to v souvislosti s kritikou řeči, kdy udává, že řeč, která má vykazovat známky smysluplnosti, má být pouze ta, která je schopna reprodukovat objektivní skutečnosti, v opačném případě je řeč pouhou snůškou slov. Primární úkol řeči totiž tkví v pojmenovávání věcí. Podle Jana Patočky je život jedince v jazyce důkazem jeho existence a také důkazem toho, že lidský tvor není natolik svázaný, jak předkládali zástupci z řad pozitivistů. Jazyk není dán, nýbrž je tvořen, vyvíjí se, jazyk je historie. Historie jazyka je dána hlavně díky tomu, že je člověk oproštěn od smyslových dat, čímž se stává svobodným (Tamtéž, s. 37 - 40).

³ protichůdnost, protiklad

Jan Patočka v publikaci zdůrazňuje postavení svobody. Udává, že svoboda vychází ze zkušenosti. Disponovat svobodou na základě zkušenosti znamená, získávat svobodu dobýváním, nikoliv, jak by si mnozí mohli domnívat, svobodu klidně vlastnit. Celková zkušenost o smyslu života je zkušeností ze svobody. Jistou zkušeností svobody disponuje každý z nás. Svoboda je dána všem bez rozdílu, z ní vychází také lidská důstojnost. Otázce zkušenosti svobody se věnoval už Sókratés nebo Platón (Tamtéž, s. 43 - 47). Jan Patočka (Patočka, 2007, s. 47) uvádí: „*Zkušenost svobody byla základem metafyziky v jejím historickém vzniku a vývoji. Sókratés formuloval tuto zkušenost pomocí myšlenky nevědoucího vědomí: do vlastní metafyziky nevstročil. To učinil až Platón tím, že podal výklad zkušenosti svobody (a transcendence) pomocí zvláštního systému pojmů, ... Platón vyložil svobodu jako transcensus od smyslového k transcendentnímu jsoucnu, od ‚zdánlivého‘ k ‚pravému‘.*“ Zkušenost svobody nezahrnuje na počátku žádný pevně stanovený, konečný bod nebo představu, která by představovala pro činnost člověka zachytný bod. Zkušenost svobody neobsahuje žádný substrát, což znamená že její součástí není určitý subjekt, predikát nebo komplex predikátů. Jan Patočka dává také prostor pro vysvětlení interpretace lidské zkušenosti. Uvádí, že interpretace lidské zkušenosti může jedinec dosáhnout jen skrze zkušenosti svobody, nikoliv od zkušenosti předmětné (Tamtéž, s. 49 - 51).

Jan Patočka se v díle rovněž zaměřuje na otázku idejí. Píše, že idea je známkou svobody disponující jednak aktivní zkušeností, jednak zkušeností svobody. I přesto, že člověk podle Patočky žije z Ideje, distancuje se od ní a nevnímá ji. Lidská svoboda je projevem transcendence Ideje. Každé lidské prožívání na Ideu není schopné dosáhnout. Idea je totiž něčím nezachytitelným a tajemným, sjednocující veškeré jsoucnu. Nic ji nedokáže vyjádřit a nic se jí nepodobá, žádná skutečnost jí neodpovídá (Tamtéž, s. 58 - 61). Patočka (Tamtéž, s. 66) popisuje Ideu takto: „*... Idea, jak my ji chápeme, je jediná non-realita, která nemůže být výkladově odvysvětlena jako konstrukce z pouhých realit; není předmětem kontemplace, poněvadž není vůbec předmětem; je nezbytná k pochopení lidského života, jeho zkušenosti o svobodě, jeho vnitřní historičnosti; ukazuje a osvědčuje se jako stálý apel k překročení pouhé dané předmětnosti a věčnosti, jehož vnějším překladem je lidská tvorba nového a stále opakované úsilí vyběhnout z úpadku, k němuž nás odsuzuje setrvání v pouze daném.*“

V závěru své práce shrnuje Jan Patočka (Tamtéž, s. 68 - 69) *Negativní platonismu* slovy: „*Negativní platonismus je to „prekérní postavení filosofie, která se nemůže opřít o nic na zemi ani na nebi“. Je však také bohatá, poněvadž zachovává člověku jednu z jeho podstatných možností, totiž filozofii, očištěnou od metafyzických nároků; ukazuje, kde ji nelze žádným jiným duchovním elementem, teoretickým či praktickým, z její nejvlastnější domény vypovědět; zachraňuje člověku dále možnost opřít se o pravdu, která není relativní a „světská“, i když nemůže být formulována kladně a obsahově; ukazuje, co pravdy je na odvěkém metafyzickém zápasu člověka, na jeho boji o cosi povýšeného nad přírodnost a tradičnost, na zápase o věčné a nadčasové, na stále se objevujícím boji proti relativismu hodnot a norem, a to při současném přitakání myšlenky o základní historičnosti člověka a relativnosti jeho orientace v okolí, jeho vědy a praxe, jeho obrazů života i světa.*“

2.7 PATOČKOVA FILOZOFIE VÝCHOVY

Problematika výchovy, především z hlediska filozofie, zastoupila v životě Jana Patočky důležitou roli a stala se náplní jeho filozofického zkoumání. V následující kapitole je pozornost věnovaná právě otázce filozofie výchovy z pohledu Jana Patočky.

Již od nepaměti je výchova neodmyslitelnou součástí lidského života. Jako je kladen velký důraz při péči a živení dětí, stejně tak velký důraz se přikládá na jejich výchovu. V dnešní době už vychovávající nepřemýšlí, jakým způsobem nebo jakými metodami mají výchovu předávat. Dalo by se říct, že se výchova zautomatizovala. Neklademe si otázky - co má výchova přinést vychovávanému především, co je jejím hlavním úkolem a smyslem? Výchova by měla být vědeckou disciplínou. V případě potíží má člověk tedy možnost, opřít se o vědecky podložené pravdy, jimiž jsou pedagogika a didaktika. Podoba života ve společnosti je odrazem výchovy. Výchova formuje každého z nás - podle ní se určuje například čeho si v životě budeme vážit, jak se budeme k druhým chovat, koho a co budeme ctít. V současné době je na výchovu nahlíženo jako na technický prostředek, který slouží k formování lidského materiálu. Člověk poté strojově plní úkoly, které mu byly zadány. Tento proces plnění technických úkolů často v člověku budí lhostejnost a odmítavý přístup. Člověk má potřebu vystupovat sám za sebe, nechce být pouhým zdrojem energie. V publikaci s názvem *Typologie výchovy* se můžeme dočíst, že podmínkou toho, aby se člověk mohl stát člověkem je samotná výchova. Výchova je považována za dědictví člověka, které je mu pomocí výchovy

vštěpováno a stává se tak součástí jeho života. Problém dnešní společnosti tkví v neustálém spekulování o otázce filozofie. Otázkami o možnostech výchovy, které se zrodily v Řecku a nemožnost volného působení v nás vrostlého dědictví vyústilo v konfrontace mezi vychovatelem a vychovávaným. Otázky byly filozoficky orientovány a ptaly se - *Proč má být člověk vychováván?* - s tím souvisí také otázky lidského bytí a s ním vše spojené (Michálek, 1996, s. 13 - 19).

Součástí spisu Radima Palouše, *Heretická škola*, je kapitola pod názvem *Patočkova „otevřená duše“*. Označení *otevřená duše* vznikla z názoru, že duše je vůči celému světu otevřená a pokouší se o vzájemné propojení duše se světem. Otevřenost duše spočívá ve vstupech do sfér, které nejsou její součástí, jsou to místa, která se nacházejí výše než duše samotná. Ve výchově spatřuje Patočka jako klíčové její působení na celkové utváření otevřené duše, napomáhající člověku se lépe orientovat jak ve světě, tak ve vlastním životě. Palouš v textu uvádí, že výchova je běh na dlouho trať, ve snaze připravit člověka na skutečný život ve společnosti. V rámci filozofie výchovy se Patočka odvrací zpět k podstatě lidského bytí. Podle Patočky nemá být filozofie výchovy prostředkem filozofie samotné. Komplexem pedagogické nauky o lidském duševním rozpoložení, jeho výchově a psychologii nepředstavuje, jak tvrdili pozitivisté, filozofie výchovy. Filozofie výchovy je samotnou filozofií, nikoliv filozofickou odnoží. Patočka svým bádáním došel k závěru, že filozofie ve vztahu s výchovou slouží k formování jedince takovým způsobem, aby byl člověk utvořen v nejlepší formě bytí. V souvislosti zkoumání kompozice výchovy, nejen v rámci jednotlivých individualit, nýbrž celého společenství, zdůrazňuje Patočka, že se výchova primárně soustřeďuje, a za svůj středobod zkoumání považuje člověka jako bytost, nikoliv jeho konkrétní schopnosti či dovednosti. Proces výchovy popisuje Patočka jako střet vychovávaného s vychovávajícím, přičemž by mělo dojít vytvoření nové a originální formy života jednotlivého edukanta, tak aby nedocházelo k neustálému opakování týž životních významů minulých generací. Při stanovení jednotlivých eventualit a hranic výchovy, zmiňuje Patočka dvě skupiny, ze kterých vychází. Na straně jedné jsou to momenty nepedagogické, na straně druhé pedagogické. Osobní dovednosti edukátora a edukanta, či aktuální stupeň vzdělávání v konkrétní společnosti patří mezi hlavní body související s nepedagogickými situacemi. Patočka ve svých úvahách o filozofii výchovy uvádí, že člověk, který žije život ve vzdělanosti, žije svobodným životem, protože vzdělání a také výchova směřují člověka k životu ve svobodě. Je to život nejen o nás a pro nás, ale život věnovaný také druhým. (Palouš, 2008, s. 81 - 82; Stark,

2003, s. 180 - 183). Palouš (2008, s. 82) píše: „*Vychovatelství je proto uměním všech umění, je tím, co má činit člověka člověkem, bytostí obdařenou „otevřenou duší“.* Jde o to být vy-chován, e-dukován k přijetí otevřenosti jakožto lidské povolnosti: výchova, včetně vzdělání, míří výš, než je pouhá obeznámenost s množstvím vyskytujících se jsoucen.“

Obsahem Patočkova díla, které se nazývá stejně jako tato kapitola - *Filozofie výchovy*, jsou vytýčená skeptická stanoviska autora vůči významu filozofie v souvislosti s výchovou a pedagogikou. Patočka se například vyjadřuje o přístupu k filozofii a výchově v porovnání s matematikou. Uvádí, že při výkladu filozofie či výchovy nemůže být použito stejných metod jako při výkladu matematické disciplíny, protože ani jeden z oborů nemá pevně stanovené zásady, poněvadž stanovit takové zásady by bylo v obou dvou případech nemožné. Patočka se dále zabývá otázkou pozitivismu a názorem, že filozofie nemůže být výchově přínosná v žádném ohledu - filozofie buďto vůbec žádné poznatky nemá, anebo tyto poznatky vycházejí z konkrétních odborných věd. Ale podstata filozofie netkví, tak jak ji můžeme znát od Platóna, v poskytování poznatků jednotlivých nauk. Filozofie je něco vyššího, odehrává se uvnitř člověka, je pohybem v jeho nitru. Člověk, v jehož životě má své zastoupení filozofování, je schopen přemýšlet nad sebou samým, nad svými cíli, které si klade, nad svými hranicemi, které překonává, dokáže přemýšlet proč dělá věci určitým způsobem a jaký to má smysl - to je filozofie. Filozofie pomáhá člověku pochopit skutečnost jako celek a dojít odpovědí, co je smyslem života. Žáci, studenti, ale také se najdou tací rodiče, kteří často namítají, že školní docházka a výuka samotná není tak nepotratelná, jak tvrdí pedagogové nebo jinak zaangažovaní pracovníci ve školském resortu. Žáci a jejich rodiče argumentují tím, že škola poskytuje „pouze“ obecné informace, znalosti a vědomosti, které jsou v životě jedince zanedbatelné. Člověk, který se chce něčemu naučit, nabýt nových poznatků školu nepotřebuje, jako nástroj mu k dosažení stanovených cílů poslouží sám život. Patočka se k výše zmíněné problematice vyjadřuje nesouhlasně. Přiznává, že ne všichni pedagogové dokážou využívat takových didaktických metod, které by funkčně připravovaly žáky na praktický život. Ve výsledku ale udává, že edukační proces je v životě dítěte nepotratelným, nemá ho totiž naučit jen konkrétním pojmům a vědomostem. Žák by se měl naučit, chtít poznávat nové věci a učit se sám ze své vlastní vůle. Nesprávným přístupem k učení, který je bohužel velmi častým, je ten, když se učíme protože musíme,

a ne protože to sami chceme - učíme se sami pro sebe, ne pro známky nebo někoho jiného (Patočka, 1997, s. 7 - 13).

V další části svého spisu vymezuje Patočka podstatu a jednotlivé formy výchovy. Tvrdí, že společnost s absencí výchovy není možná, dále dodává, že výchova vykonává ve společnosti nenahraditelnou funkci. Pod pojmem výchova rozumí Patočka jistý kulturní proces, který se odehrává v přírodním rámci. Je to také schopnost starších generací předávat kulturní obsah generacím novým. V neposlední řadě je výchova komplex vlivů, jež formují člověka, a umožňují mu tak stát se plnohodnotnou složkou společnosti. Podstata výchovy spočívá v poskytnutí dostatečné volnosti a samostatnosti vychovávanému, poznat své vlastní já v její originalitě a tvořivosti, neodkazovat se pouze na dané didaktické zásady a předpisy. Patočka odůvodňuje jednostrannost výchovy tak, že je to proces, při němž je žák vychováván učitelem, a ne naopak. S výchovou souvisejí dva důležité procesy, kterým se nevyhne žádný z živočichů. Jsou jimi zrání a učení, které pomáhají dotvářet a formovat vše, co je živočišného původu. Procesu učení předchází proces zrání, který připravuje půdu pro průběh učení. Oba výše zmíněné pochody se od sebe značně liší. Zatímco zrání působí v životě jedince zcela nezávisle na jeho činnosti, u učení je třeba vycházet z již získaných poznatků a zkušeností, které jedinec získává v průběhu života. Už od dětských let je každý z nás formován do určité podoby, přičemž se vyznačujeme odlišným chováním nebo zvyklostmi. To je zcela přirozené, protože nikdo z nás není vychováván ve stejných podmínkách. Vyrůstáme v rodinách, které vyznávají své vlastní výchovné metody, mají svá vlastní pravidla, kterými se řídí, pohybují se v různých společenských vrstvách a prostředích. Právě tímto neuvědomělým formováním pak získáváme danou podobu, na základě které se odlišujeme od ostatních jedinců (Tamtéž, s. 22 - 39).

Mít možnost vzdělávat se a být vzděláván znamená pro člověka nabýt spoustu nových vědomostí a schopností, na základě kterých pak takto vzdělaná bytost nabírá nový obzor a rozhled oproti člověku, kterému se vzdělání nedostalo. Patočka dodává, že vzdělání nepřináší člověku pouze nové získané poznatky, je to také něco hlubšího, něco, pro co se dokáže jedinec nadchnout, co dokáže pozorovat a zkoumat pro svou vlastní potřebu a ze své vlastní iniciativy, je to něco co se rodí a vychází z nitra vzdělaného člověka, je to něco, co je nevzdělaným nepřístupné. U vzdělávání je důležité, aby vychovávaný, jemuž informace předáváme, pouze získané poznatky slepě nepřijímal.

V tomto případě nehovoří Patočka o člověku, jako o vzdělaném. Není uměním přijímat nespočetné množství informací, když s nimi jedinec nedokáže sám dále pracovat, a ani mu nabitě vědomosti nečiní potešení. Jen živá radost z nového a schopnost umět získaný materiál zpracovat, to je pro Patočku správný průběh vzdělávání. Kultivovaný způsob života popisuje Patočka za život bohatší, prožitý s určitou lehkostí a v radosti (Tamtéž, s. 47 - 49).

Ideální vychovatel chová v očích Jana Patočky v první řadě zájem o jeho práci a objekt výchovy. Neméně podstatnou roli hraje elán, který by správný vychovatel neměl postrádat. Elán vychovatele ke společnosti a k vychovávanému považuje Patočka za daleko podstatnější, než elán projevující k životním hodnotám a materiálním věcem. Každý vychovávající by měl žákovi umožnit jeho vlastní individuální rozvoj. Žák by měl přijímat od vychovávajícího jen ty hodnoty, se kterými se dokáže ztotožnit a přijmout za své, které naplní jeho život tím správným způsobem, hodnoty, které dělají lepším jak žáka samotného, tak jeho život. Vychovatel se mnohokrát ocitá v situaci, kdy se musí vypořádat s pasivním přístupem ze strany žáka. Žák má oproti vychovateli tu nevýhodu, že v úvodní fázi učení ještě zcela dobře nechápe, proč se činnosti odehrávají určitým způsobem, a co je hlavní podstatou učení, kterému je žák podroben. To může žáka směřovat k jeho pasivitě a nezájmu během výuky. Kdežto vychovatel má stanovený konkrétní cíl, k jehož dožení směřuje. Zároveň je obeznámen se smyslem a podstatou výuky, a ví, jaký přínos pro žáka představuje. Ve správně fungujícím modelu výchovy by měl žák vždy chovat úctu ke svému učiteli. Sami víme, že vztah mezi učitelem a žákem je velmi ožehavým tématem. Většina se mnou bude patrně souhlasit, když se postavím za názor, že učitel už v dnešní době není takovou autoritou, jakou býval v časech minulých. Autoritou se rozumí nerovný vztah mezi učitelem a jeho žákem. Vyučující má v očích svých žáků vzbuzovat autoritu, ale zároveň má dojít k jejich vzájemnému splynutí a porozumnění, pak je práce pro učitele mnohem snadnější a výuka efektivnější. Důležitým krokem, směřující k jejich porozumnění, je žákovo zjištění, že učitel pro něho neznamena žádnou hrozbu, ale vystupuje jako něco pozitivního, co ho vede a nabádá správným směrem (Tamtéž, s. 52 - 54). Patočka (tamtéž, s. 55) shrnuje výše zmíněné poznatky o vzájemném vztahu mezi vychovatelem a žákem jako: *„zápas, který se odehrává v pedagogické situaci a při kterém vychovatel hledí přemoci původní přirozenou pasivitu, či lépe nesvobodu, kterou nachází u vychovance, a proměnit ji podstatné prožití, v podstatnou spolupráci na tom smyslu, který vychovateli udává věcný cíl jeho činnosti“*.

Možnost vzdělávat se představuje pro člověka žít život v pravdě a ve svobodě. V samém závěru své práce, pojednávající o filozofii výchovy, udává Patočka (Patočka, 1997, s. 64, že: „*Vzdělání však není ani pouhá činnost rozumová, ani odborná umělost. Kdežto vědění samo o sobě může být bez životního smyslu, vzdělání naopak je vždy čímsi žádoucím a impulsivním, jako to, co nás osvobozuje, jako svobodný život.*“

Patočka usuzuje, že pedagogika je přítomna tam, kde výchova představuje problém, a kde se vytrácí přirozený tvar člověka. O pedagogiku se jedná v případě, je-li výchovné formování člověka vloženo do otázky. Výchova je pak disciplína, zabývající se, jak nejlépe zajistit formování člověka, a jaký to má v důsledku smysl. Patočka si klade ve své publikaci *Filosofie výchovy* otázky, co to vlastně výchova je a zda je možné se vůbec ptát takovým způsobem. Patočka udává, že výchova je daná skutečnost probíhající ve společnosti. Zmiňuje existenci škol, školských a výchovných zařízení, úřadů a jiných institucí s výchovnou funkcí. Patočka se opět táže, zda má vůbec filozofie výchovy v této společnosti nějaký prostor se projevit a uplatnit ve vzdělávací politice. Posláním školy má být řízení vychovávaných směrem do míst, kde nalézají chtíč dojít nových, vyšších poznání v rámci učení, než jsou pouhé elementární schopnosti a informace. Dojde-li v procesu výchovy u jedince k překročení tohoto momentu, nastává v životě člověka vlastní vzdělávání, což považuje Patočka za základní předpoklad praktického člověka, člověka schopného přemýšlet, mající určitý historický přehled (Palouš, Prázný, 2007, s. 108 - 110).

Filozofický způsob výchovy vede vychovávaného k odpovědnosti za vlastní činy, snaží se přitom o vymezení cílů svých vlastních a celé společnosti. Podle Patočky znázorňuje vzdělávání cestu, kterou se vychovávaný vydá, aby došel do autonomního středu smyslu. Vychovatel má být edukantovi na této pouti určitou podporující složkou. Vychovávaný postupně přebírá úkol vychovatele a dostává se do fáze sebevýchovy, která je klíčovým momentem při utváření sebe sama. Vzdělanost znamená svobodně přijímat společnost, která je akceptována, v níž jsou stanoveny určité cíle, které mají smysl a zájmem společnosti pak je se na tvorbě těchto cílů podílet. Úskalí vzdělanosti shledává Patočka v její falešné podobě. Nepravá vzdělanost vykazuje známky značného množství nakupených znalostí, které ovšem člověku nečiní životní uspokojení. Celá filozofie

výchovy Jana Patočky je založena především na péči o duši člověka, na člověku, jakožto živé bytosti (Tamtéž, s. 112 - 113).

Patočka (1996, s. 431) líčí pojem výchova slovy: „*Výchova je skutečně něco živého, výchovu nelze si představit prostě jako drezúru, při které si děláme s určitým materiálem, co chceme. To je život, a kde je jaksi mechanizován, kde se odehrává v příliš strnulých předepsaných drahách, mstí se vždycky. Aspoň takovým způsobem nevinným, jakým je směšnost takového regulovaného, příliš sešněrovaného postupu, a víte, že právě na povolání vychovatelském takových směšných momentů tkví nebo může tkvět často až příliš mnoho.*“

2.8 JAN PATOČKA JAKO KOMENIOLOG

V 50. letech 20. století upoutal Patočkovu pozornost učitel národů - Jan Amos Komenský a jeho pojetí filozofie výchovy v souladu s křesťanskými principy. První komenologická práce Jana Patočky pochází z roku 1941, kterou nazval *O nový pohled na Komenského*. Naposledy se Patočka představil jako komeniolog, když sepsal článek *Komenského filozofie výchovy*, který byl vydán v roce 1971. V polovině padesátých let, v době těžké politické situace, kdy Patočka musel přerušit svou profesní dráhu jako univerzitní profesor, začal působit na půdě komeniologického pracoviště. Jan Patočka se pokusil svými studii předložit detailní pohled na filozofii Jana Amose Komenského. Ponořením se do komeniologického zkoumání shledal Patočka jako velmi přínosné během bádání po dějinách evropského myšlení. Patočkovy komeniologické studie jsou rozsáhlým dílem, obsahující přibližně na tisíc stran, které byly publikovány ještě za Patočkova života. Téměř 500 listů textů bylo vydaných, v té době nelegálním způsobem. Jednalo se o tak zvané ineditní texty. Komplexní dílo komeniologických studií je rozděleno do tří svazků. Mezi lety 1941 - 1971 byly publikovány první dva svazky, jejichž obsahem jsou komeniologické statě, recenze a další texty související s tímto tématem. Obsahem posledního svazku jsou Patočkovy komeniologické pozůstalosti. Studie existují také v cizojazyčných překladech. Sám Patočka, známý pro výbornou znalost francouzštiny a němčiny, napsal komeniologické spisy v obou zmíněných jazycích (Palouš, 2008, s. 83; Patočka, 1997, s. 7 - 9).

2.8.1 O NOVÝ POHLED NA KOMENSKÉHO

V úvodu prvního svazku Komeniologických studií vymezuje Patočka proč je nezbytné, pokusit se o vytvoření nového pohledu na Komenského. Zároveň se ale táže, zda to vůbec lze. Jsme schopni vnímat Komenského jako celek a přitom ho brát vážně? Patočka (Patočka, 1997, s. 13) uvádí standardní pojetí Komenského takto: „*Bratrský jinoch, prolutý patetickými náladami náboženskými, přichází do komplexního prostředí pozdně renesanční vzdělanosti německé a odnáší si odtud svou vzdělanostní myšlenku, své pojetí křesťanského vzdělání; později najde v sobě přímo nadání pedagogické, které jej vede k úvahám o reformě škol...*“ Patočka se ale domnívá, že původní pohled na Komenského je potřeba pozměnit a upravit, především obraz o jeho vnitřním vývoji. Při zkoumání myšlenkových pohodů Komenského upozorňuje Patočka na fakt, že jeho zvykem bylo o daných problematikách diskutovat, spekulovat či je pouze představovat nebo vymezovat, nikoliv je dokazovat. Pokoušíme-li se ponořit do Komenského myšlení, je potřeba se nejprve seznámit s celkovou myšlenkovou povahou světa, ze kterého se zrodil, a také s jeho dalšími zástupci z tohoto období. Komenský spadl společně s dalšími do skupiny představitelů, kteří spatřovali možnost překonat tento svět na základě poznání a spojení se s vírou. Snažili se překonat zásadní problém scholastiky a prosadit integraci vědy, čímž by se vytvořil ze dvou odvětví jeden celek. V neposlední řadě chtěli dát vzniknout křesťanské vědě. Důležité místo zde zastupuje bohoslužba a Bůh - stvořitel tvorstva a přírody. Komenský nechápe svět tak, jak ho chápe scholastika, tudíž odděleně. Komenského svět je světem poznání, víry, je světem Boží slávy (Tamtéž, s. 11 - 19).

2.8.2 KOMENSKÉHO FILOZOFICKÝ ZÁKLAD V PEDAGOGICE

Filozofické úvahy Komenského jsou rozděleny do tří období. První období je nazýváno jako *předpansofické* (předreformní období), následuje období *pansofie*, vše pak završuje doba vzniku všenápravných plánů. Komenský byl myslitelem, jehož zájem byl věnován filozofii vzdělávání, která staví a vychází ze základů theologie. Stavěl se za názor, že vytvořit nový koncept školy a výchovy obecně je nutností. Pouze touto cestou můžeme získat pozitivní pohled na svět a dosáhnout jeho nápravy - skrze filozofii výchovy a školy. Svět má být pojímán jako universum, jako celek moudrosti - to jsou myšlenky, které nám ukládá právě pansofie. Vnímat svět jako sjednocené vědění bylo hlavním úkolem pro filozofii výchovy (Tamtéž, s. 175 - 183).

Komenského filozofie je filozofií, která vždy směřuje k výchově. Výchova je vodítkem světa, svět je výchova. Příroda nabízí v tomto světě možnost získat množství cenných rad a informací. Komenský chápe přírodu jako knihovnu světa. Důležité je dosáhnout ve světě harmonie a uceleného vyprávění o všech skutečnostech, které se v něm dějí, pak se stane svět poučným. Vychovávaný nepodstupuje v očích Komenského stejný vývoj jako zvířata nebo rostliny. Nemůže být ponechán samovolnému růstu, ale ani by s ním nemělo být zacházeno jako s produktem, který má být opracováván do určité podoby. Vychovávanému se má dostávat různých ponaučení, která svobodně přijímá, a která si postupně dokáže osvojit. Veškerá ponaučení nabízí člověku svět, v němž má člověk dospět podoby universálního jedince (Tamtéž, s. 198 - 199).

Patočka rozděluje Komenského pedagogické myšlení v druhém díle Komeniologických studií do tří vývojových etap. První část vývoje označil jako tradiční encyklopedismus, dále se vývoj Komenského myšlení přerodil do období zvaného jako pansofie a poslední završující etapa nese pojmenování všenápravné období. Vývoj pedagogických myšlenek Komenského se dotýká například tématu reformy školy. Nejedná se již pouze o reformy školy jako takové. Pojem škola totiž pojímá celý lidský život. Škola měla vychovávat člověka pod vševýchovou v univerzální bytost, schopnou vševědění ve věcech řeči, vztahů k druhým a k Bohu (Patočka, 1998, s. 92 - 106).

Jan Amos Komenský je v současné době vnímán dvěma způsoby - ten, který uspořádal výchovně - didaktické zásady a vytvořil určitý systém, kladl důraz na mateřský jazyk, na obsah během vyučování, považoval za nezbytné umožnit vzdělání a výchovu všem lidem bez ohledu na jejich rozdílnost. Jiní se přiklánějí podle Jana Patočky k názoru, že Komenský není skutečným autorem těchto myšlenek, uvedl je pouze do podoby, jenž má daný systém a řád. Komenského vždy zajímal člověk jako živoucí bytost, a ne tolik jeho okolní svět. Komenský se postupně dostal od člověka až k výchově. Pro Komenského výchovu je charakterická její přístupnost všem lidem, což nebylo u všech myslitelů zvykem, příkladem takzvané výchovy vyvolených můžeme uvést Platóna a Aristotele. Výchova neměla připravovat člověka pouze na život ve společnosti, výchova tvořila podstatnou část života. Výchova napomáhá k tomu, aby člověk žil život lidským způsobem. Výchova je život a život je výchova. Život v lidskosti není pro člověka samozřejmostí. Každý z nás má právo žít život lidský, ale nemůže do této fáze dospět za pomoci druhých, nýbrž jsme odkázáni sami na sebe, jedině sám se jedinec může stát

člověkem lidským. Má-li být člověku poskytována na jeho cestě k lidskosti pomoc okolí, nikdy nemůže dojít cíle. Jedinec si má na své pouti umět pomoci sám, má být v této možnosti svobodný (Tamtéž, s. 352 - 355). Patočka (Tamtéž, s. 355) popisuje vedení člověka na jeho cestě k lidskosti cestou, která musí dřív nebo později ztroskotat. „*Může vyzbrojit člověka všemi dovednostmi, jichž potřebuje, úsporným a spolehlivým způsobem, může tedy pomoci vytvářet dovedného člověka, odborníka, případně virtuóza, nedovede však přivést člověka k sobě jako k člověku...*“

Patočka (Tamtéž, s. 358) rozvíjí Komenského myšlenku o cestě k lidskosti: „... i společnost si má vytyčovat své cíle z hlediska dospívání člověka k lidskosti, tedy z hlediska výchovy. Že tedy společenské organizace jsou ospravedlněny tou měrou, jakou je v nich zaručena možnost a rozvíjení výchovy v hlubokém smyslu slova, že toto rozvíjení je tedy vlastním kritériem, podle něhož lze posuzovat stav společností a jejich souboru, lidstva v celku. Náprava lidských věcí, specificky člověku vlastních, má výchovu svou normou, kritériem i cílem. K všennápravě dochází a dojde tehdy, když se každý jednotlivec i všechny společnosti stanou nositeli procesu výchovy, totiž cesty člověka k lidskosti.“

3 VZTAH MEZI ČECHY A NĚMCI

Není potřeba dlouho polemizovat o tom, že vzájemná interakce mezi Čechy a Němci představovala v rámci historie obou těchto národů klíčový problém. Jan Patočka v díle *Češi* upozorňuje na fakt, že i přes důležitost tohoto tématu se dlouhou dobu nikomu nepodařilo předložit studii, která by dokázala komplexně vymezit kulturní vztah obou zmíněných zemí. A pokud se o takovou studii někdo z řad českých vědců pokusil, soustředil se výhradně na otázky českého národa. Patočka považuje za velmi důležité, věnovat pozornost dějinnému vývoji vztahu těchto dvou národů, a doplňuje, že právě dnešní doba k tomu přímo vybízí. Až když se Jan Patočka setkal s dílem K. Bittnera, *Deutsche und Tschechen*, poznamenal, že touto prací dokázal autor vytvořit přehled česko-německých poměrů. Vztah mezi Čechy a Němci je přirovnáván ke dvěma miskám váh, které se stále střídají na vedoucí pozici. Jednou je ve vedoucí pozici, co se kulturního obsahu týče národ německý, záhy přebírají vedení Češi. Jak udává Patočka, prvenství jednotlivého státu se odvíjí od jeho aktuálního duševního rozpoložení. Dále zmiňuje, že toto střídání kulturních vedoucích pozic, je spíše než projevem rivality a soutěživosti, známkou jejich vzájemného propojení, které se jim stalo osudným (Patočka, 2006, s. 507 - 509).

Při vymezování vzájemného vztahu obou národů je podle Patočky (Tamtéž, s. 509) nezbytné zjistit: „*Jaká byla společenská struktura německého a českého kulturního elementu při jejich vzájemném pronikání a zápasu, do jaké míry si v které době český element asimiloval západní kulturní element, zprostředkovaný Němci, jaký eventuální charakteristika původní se projevuje v tomto asimilačním procesu, jaké jsou difference kulturního času mezi oběma národy (např. Čechové žijí ještě gotikou, zatímco Němci počínají již tvořit renesančně v době lucemburské) a čím jsou zdůvodněny, jak odlišnou sociální funkci má například literatura v kruzích českých a německých za různých dob.*“

Český národ popisuje Patočka jako uzavřenou, středoevropskou oblast s desetimilióny obyvateli, ovládající obtížný západoslovanský jazyk. Český národ se řadí k těm méně rozlehlým, Patočka ale dodává, že velikost ve spojitosti s národem ještě nemusí svědčit nic o „malosti“ daného národa. Naopak Němce označuje Patočka za národ koloniátorský, který patřil mezi přední západoevropské říše a zapsal se především tím, že začleňoval jednotlivé národnosti v jeden celek. V době, kdy Německá říše zaznamenává

svůj velký mocenský a územní rozmach se jinak, než německy mluvící lid dokáže prosadit jen ztěží. Snahy českého národa, dostat se malými krůčky „ze zdola“ nahoru a začít budovat české dějiny a docílit rovnoprávnosti, se nesetkaly zrovna s ideálními podmínkami. Zahraniční politika jim nenabízela žádné perspektivní vyhlídky, majitelé většiny kapitálu a průmyslu jsou právě ti, kteří ovládají německý jazyk, a kteří nacházeli oporu v mocensky silné německé kultuře. Hlavním bodem řešení se stal boj o zachování českého jazyka, který v té době ztrácel na významu. V době, kdy se České země staly součástí habsburské monarchie přestal být český jazyk tolik podporován a udržoval se jen mezi obyvateli nižších vrstev. Pro nemajetný český lid to byl boj náročný a nerovný. Důležitou roli v tomto zápase o jazyk český sehrály okolnosti odehrávající se v 80. letech, kdy se české obyvatelstvo mohlo radovat z vítězství o vytvoření systému samostatných českých vysokých škol. Tento úspěch znamenal pro český národ a český jazyk naději v další podobné úspěchy a pokroky na cestě k rovnosti (Patočka, 1992, s. 7 - 11).

I přes veškeré komplikace a nepříznivé podmínky, s nimiž se český národ musel potýkat, vyzdvihuje ho Patočka především za to, že jako prvním společenství na území Evropy, se mu podařilo vytvořit poměrně samostatný stát, společně s jeho vlastní odbornou i uměleckou literaturou, dobře fungujícím hospodářstvím, průmyslem a kvalitním školským systémem (Tamtéž, s. 15).

Ve své publikaci *Co jsou Češi?* pojednává Jan Patočka o epoše z dob husitských válek, které tvoří jednu z nejvýznamnějších částí dějin českého národa. Období husitských válek popisuje Patočka jako velký hrdinský čin českého lidu, pro jejich odhodlání a vytrvalý, avšak nerovný boj proti silnějším protivníkovi. V tomto boji prokázali zástupci českého národa svou mravní stránku ve spojitosti s křesťansky pojatým způsobem života. Patočka podotýká, že takto realizovaný způsob reformace nebylo možné srovnávat s podstatně lépe zvládnutou německou reformací, především co se teologické propracovanosti týče (Tamtéž, s. 36).

V 16. století, nejen u nás, ale také jinde ve světě, uvádí Patočka pojetí víry jako hlavní problém a důvod vzniku tehdejších ostrých sporů a konfliktů. V té době se habsburská monarchie pokoušela o získání absolutní moci po vzoru Francie. Ovšem z důvodu reformace českých zemí se snažení o vytvoření absolutistického státu nenaplnila (Tamtéž, s. 53). Dle Patočky (Tamtéž, s. 53) reformace českých zemí:

„ponořila Čechy do obecné vlny, nesené především Němci, reformátory nejrůznějšího ražení. A že zde nakonec na sebe narazily dva proudy mezinárodní, způsobilo, že stará česká horní vrstva, především šlechta, byla podrobena tak zásadní rekonstrukci, že celá česká společnost a dějiny začaly ztrácet svou dosavadní tvářnost.“

16. století je obdobím, kdy český jazyk opět ztrácí na významu. Naopak německý jazyk nabíral na síle. *„Protože nyní česky i německy mluvící tvořili tvořili dalekosáhlé jednotnou frontu, by také ve městech a na venkově podíl a vliv německé řeči stále citelnější. Na druhé straně byl katolický dvůr, jehož význam za Habsburků stále rostl, také mezinárodní a převážně německy mluvící a vysoká šlechta si zvykla nepoužívat na úrovni dvora české zemské řeči.“* Když byla v roce 1627 vydána nová ústava, tehdy za absolutistického panovníka Ferdinanda II., český jazyk byl představen jako zemský, úřední jazyk. Tato nová ústava, nazvaná jako Obnovené zřízení zemské, zahrnovala také ukotvení německého jazyka, který byl rovnoprávným zemským a rovněž úředním jazykem. Jak uvádí Jan Patočka, v této době byl německý jazyk, oproti češtině, využíván převážně šlechtickými rody (Tamtéž, s. 53 - 57).

Patočka uvádí, že v průběhu 18. století jsme se stále mohli setkat s jistými jazykovými spodobami v kruhu měšťanů a šlechtických vrstev. Silný vliv na proces germanizace měl vídeňský dvůr. Poněmčování bylo také podpořeno mezinárodní barokní šlechtou. Český národ nebyl zastáncem tereziánského osvícenství, které s sebou přinášelo silnou germanizační vlnu - znění velké části školního řádu bylo v německém jazyce a názor, který tereziánské osvícenství hlásalo, bylo, že německé studium je cestou k vrcholu. Český lid tento osvícenský názor nesdílel. Ovšem jakékoliv nesouhlasné postoje proti projevům centrální germanizace byli v rozporu s obecnými snahami té doby. Důsledkem bylo posílení moci českých Němců a jejich účasti na osvícenství, které vedlo až k uzavření jedné třetiny Čech do jednoho území. Za dob Marie Terezie se setkáváme s jednotným názvem pro země české a alpské - Německé země monarchie. Dle Patočky by rozdělení zemí koruny českých mezi Bavorsko a Prusko po vniknutí Fridricha II. do Slezska, vyústilo ve fatální důsledky v podobě zrušení české řeči, kterou by bylo možné zachovat po oddělení jednotlivých českých zemí jen ztěží (Tamtéž, s. 62 - 66).

Patočka píše (Tamtéž, s. 68) *„V tomto protireformačním duchu se nicméně pradoxně uchovává jistý odpor proti germanizujícímu centralismu, a sice tak dlouho, než*

přišly nové tendence, které připravovaly lidové hnutí již ve smyslu moderního jazykového nacionalismu: preromantika od Rousseaua a Herdera, později německá romantika sama.“

Poté co se český národ musel potýkat s velkou převahou ze strany německého jazyka, s úplným poněmčením v šesti z celkových osmnácti českých krajů, kdy byl kladen důraz na německé studium, které bylo považováno za jedinou perspektivní volbu na cestě za vzestupem, stále nacházel český národ sílu, dostávat se malými kroky z této svízelné situace a bojovat o každý kus českého teritoria. Snahy Marie Terezie byly za každou cenu bránit všechny země, jimž panovala, a které tvořily jádro jejího dědictví, a vybudovat jednotný novodobý stát. I přes její veškeré snahy se nakonec musela vzdát Slezska. V budování moderního státu pokračoval syn Marie Terezie Josef II., který nechal do procesu budování proniknout osvícenství, čímž byl nadobro pohřben pokus o český tradicionalismus. Čechy společně s Moravou a zbytkem Slezska se najednou staly v monarchii „německými zeměmi“, proti nim stály země uherské, což byly první kroky k dosažení dualismu, který se uskutečnil v 19. století. „Německé země“ se museli řídit jednotně vytvořenou administrativou. Co se státního práva týkalo, tak byl znemožněn jakýkoliv způsob projevu, vysoké školy byly vedeny jako německé, pouze triviálních venkovských škol se nový školský systém nedotkl a jazyk v určitých sociálních vrstvách se lišil. Ve spodních vrstvách se stále udržovala čeština, v okruhu nejmajetnějších se hovořilo německy. Český jazyk stále více ztrácel naději na jeho zachování (Tamtéž, s. 70 - 75). Jak uvádí Patočka (Tamtéž, s. 75) byl jazyk český „... duchovně zastaralý a bez přístupu k modernímu vzdělání, sociálně omezený na bezprávné rolnické vrstvy a ve městech většinou na nezámožné obyvatelstvo, bez vyhlídek na vzestup, musí padnout za oběť osvícenství, nastupujícímu v německém jazykovém rouchu, a jeho nejmosnějšímu faktoru, samovládnému absolutistickému státu.“

Dle Patočky mělo dojít k sjednocení národnosti, a to národnosti německé, české, maďarské, polské, rumunské a chorvatské. V tomto složení byl za státní jazyk zvolen jazyk německý, který disponoval značnou nacionální německou tradicí, která u ostatních zemí nebudila příliš dobrý dojem. Patočka se zmiňuje také o existenci slovanských a neslovanských národů v monarchii. Udává, že o založení Slovanství se zasloužili především Češi společně s některými Slovenskými zástupci. Toto sociologicky pojaté národní obrození popisuje Patočka, jako rozdělení společnosti, jejíž hlavním

charakteristickým rysem byla jazyková indiferentnost a rozdílnost v přístupu ke státní moci. Německý jazyk byl přítomen v horních vrtvách, naopak v oblastech dolních převládala řeč slovanská. Tyto jazykové odlišnosti daly vzniknout dvěma nezávislým národnostem, jejichž odlišnost byla definovaná nejen různým jazykem, ale také ekonomickými možnostmi. Za horní vrstvu české mluvící oblasti byla považována inteligence. Problémem, se kterým se musela česká společnost potýkat byla absence šlechty a majetného měšťanstva (Tamtéž, s. 78 - 79).

Obyvatelstvo, které usilovalo o založení Slovanství, se vyznačovalo v přístupu k Rakousku zcela jinými rysy než Němci. V rámci monarchie chápali rakouští Němci jako hlavní sílu a moc německý spolek. Napříč tomu Český národ shledával podstatným především tu skutečnost, že se Rakousko neuchylovalo k zapojení do německého teritoria a počet Slovanů v monarchii se uplatňoval stále více. Po údalostech, odehrávajících se v roce 1848, došlo ke konkrétní definici českého a německého národa a započal jejich nezávislý vývoj. Vytvoření dualismu roku 1867 mělo německé straně v neuherské oblasti zajistit znatelnou převahu (Tamtéž, s. 81 - 84). Patočka (Tamtéž, s. 84) popisuje tehdejší situaci v Praze a jiných českých městech tak, že *„se začala pozvolna ukazovat česká převaha, sokolské hnutí nabylo rozmachu, tisk a jeho vliv se již nedal potlačovat, politický život se diferencoval a zčásti radikalizoval v národním smyslu.“*

Českému národu se i přes časté komplikace a nezdary, se kterými se musel potýkat, povedlo v roce 1880 zrovnoprávnění českého jazyka s německým na českém území v úředním styku, zasloužili se o založení technické vysoké školy a o odlišení univerzity na českou a německou část. Česká strana bojovala za výlučné jazykové právo v částech obývanými Čechy, ale pokusy o uskutečnění jejich požadavků jim stále znemožňovala německá neprůchodost. Ani zavedením rovného hlasovacího práva v Rakousku roku 1908 se nepodařilo docílit vyrovnání česko - německý vztahů (Tamtéž, s. 85).

Jan Patočka (Tamtéž, s. 85 - 86) udává, že podmínky Němců, obývajících české území, se ve velké míře zlepšily *„měli podporu ústředních míst, později pociťovali jako silnou oporu úspěchy Německé říše. Duchovně mohli navazovat na úspěchy obrovské světové kultury. Jejich píle, jejich vysoká kulturní úroveň, jejich houževnatost jim umožnila vykonat mimořádné dílo ve výstavbě průmyslu, ve zdravotnictví, v oblasti dopravy. Špatná kvalita jejich zemědělské půdy nebyla pro ně překážkou. Pracovní síla,*

pokud přicházela z českého území, podlehala lehce germanizaci, ale brzy se také zde houževnatě bojovalo za ochranu národnosti a všude v sudetském prostoru zůstaly značné české menšiny.“ Rozvoj kapitalismu nepřinesl českému národu velký zisk. Až s nástupem 90. let se začalo Čechům v oblasti průmyslu dařit, když se stali držiteli významných průmyslových podniků, čímž rázem životní úroveň české společnosti stoupala směrem nahoru. Vypovídají o tom údaje českých bank a spořitelen, ve kterých měli Češi naspořeno kolem 2 miliard korun, což ale nemohlo konkurovat německým 18 miliardám (Tamtéž, s. 86). Patočka (Tamtéž, s. 86) blíže popisuje finanční situaci v Čechách na přelomu 19. století: *„Roku 1890 založili Češi z vlastních prostředků Akademii věd a umění, která byla financována bohatým architektem, jenž stavěl v celé monarchii nemocnice, úřední budovy atd. Již dlouho před válkou měla Praha strojírny, které byly v českých rukou. Na svou dobu značný hospodářský vzestup se mohl měřit s hospodářským vzestupem domácích Němců.“*

Dle Patočky znamenal pro český lid výsledný stav války, a s tím pojící se vznik samostatného Českosloveska, splnění jejich národních tužeb. Dále Patočka (Tamtéž, s. 100) píše o splnění národních přání českého lidu jako o: *„realizaci sekulárního programu, který vytýčilo již „obrození“, usilující o paritu s ostatními partnery v Evropě. Tento nacionalistický výklad (a sice ve smyslu tradičního jazykového nacionalismu) se stal státu osudným. Znásilňoval jak domácí Němce, tak také Slováky ve jménu ústavy, která je z jejich hlediska odsuzovala k služebnému postavení v cizích zájmech. Slováci si přece vytvořili svou vlnatou spisovnou řeč již v minulém století a nepovažovali ji v žádném případě za český dialekt.“* Patočka ve svém díle dále seznamuje čtenáře s tehdejší složením obyvatelstva ve státě. Stát obývalo celkově 13 miliónů obyvatel, z toho dva a půl miliónů obyvatelstva tvořila německá národnost, zastoupení Slováků bylo třimiliónové (Tamtéž, s. 100).

Němci žijící na území českého státu se potýkali s nesnadnou úlohou. Podle Patočky se museli bránit silnému útoku, který na ně vyvíjela hitlerovsko - henlienovské propaganda. Patočka (Tamtéž, s. 102) dodává: *„Rozhodující místa však nepodnikala nic radikálního, aby učinila přítrž, a sice včas, malicherné nacionální politice, poručníkování ostatních národností, usídlování Čechů jako státních úředníků, četníků atd. v převážně německých oblastech - krátce pokračování boje o každou píď půdy, jemuž jsme byli zvyklí od dob Rakouska.“*

Jan Patočka (Tamtéž, s. 102) zmiňuje v závěru své publikace mezníky, které nastaly v období po první světové válce, a které se staly českému národu osudným ve dvojitým významu: „*za prvé pokračování nerevidovaného jazykového nacionalismu a jeho metod boje, za druhé přehlédnutím jedinečné historické šance, která se nabízela, šance vtisknout češství opět opravdu velkou evropskou úlohu, a tím dokončit díle českého osvobození.*“

4 VYUŽITÍ OSOBNOSTI JANA PATOČKY VE VÝUCE

Představení osobnosti Jana Patočky na gymnáziích by mohlo žáky motivovat v oblasti politické participace. Žijeme v době, kdy si může sami volit své zástupce do vedoucích pozic státu. Za dob Jana Patočky tomu tak nebylo, totalitní režim to neumožňoval. Žáci by si měli uvědomit, že svobodné volby a obecně svoboda, nejsou samozřejmostí, proto bychom se k nim měli stavět zodpovědně a nebýt vůči nim lhostejní. Využití tématu v hodinách Společenskovedního základu, by bylo možné v rámci učiva týkajícího se významných historických momentů v ČSR (Sametová revoluce 1989) nebo v rámci hodin věnovaným důležitým dokumentům a listinám (Charta 77). Žáci by se měli seznámit se základními filozofickými názory Jana Patočky. Opomenut by neměl být ani jeho morální a mravní aspekt.

4.1 VYMEZENÍ TÉMATU V SYSTÉMU RVP ZV

Jsem toho názoru, že nikdy není příliš brzo na to, aby byl žákům ve škole předkládán vzor morálního a mravního chování. Mnozí by mohli oponovat, že zařadit osobnost Jana Patočky do hodin Výchovy k občanství není vhodné. Je pravdou, že Jan Patočka byl v první řadě významným představitelem české filozofie, a obor filozofie není na vyšším stupni základních škol vyučován. Ovšem Patočka nebyl pouze filozofem. Jako odkaz mladším generacím toho zanechal mnohem více. V rámci výuky by měl být Jan Patočka žákům představen, jako bojovník za pravdu a demokracii. Žákům by měly být předkládány jeho myšlenky, postoje a názory týkající se demokratického státu, důležitosti rodiny a výchovy ve společnosti. Vnímám jako nezbytné neustále žákům připomínat tyto velikány, díky nimž dnes můžeme žít v demokratickém státě.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2017, s. 5), dále jen RVP ZV, vymezuje systém kurikulárních dokumentů, které se shodují se zákonitostmi kulikulární politiky. Věškeré principy kulikulární politiky jsou ukotveny v Bíle knize, která je hlavním dokumentem věnující se rozvoji vzdělávání na území České republiky. Kulikulární politika je rovněž obsažena v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Tato nově vytvořená soustava kulikulárních dokumentů vztahující se na vzdělávání je určena všem žákům od 3 do 19 let věku. Dokumenty pro vzdělávání rozlišujeme podle státní a školní úrovně. Národní program vzdělávání společně s rámcově vzdělávacími programy reprezentují

státní úroveň vzdělávání. Zatímco program národního vzdělávání stanovuje počáteční fázi vzdělávání komplexně, rámcově vzdělávací programy se soustřeďují na jednotlivé stupně vzdělávání. RVP jsou tedy zaměřeny na předškolní, základní a střední vzdělávání. ŠVP neboli školní vzdělávací program je dokument, který je výtvozem konkrétní školy, podle něhož se pak vzdělávání na školní úrovni řídí. Veškeré výše zmíněné vzdělávací programy (Bíla kniha, RVP, ŠVP) jsou přístupné veřejnosti.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2017, s. 8) je charakterizován jako vzdělávání, které navazuje na předškolní vzdělávání, a na výchovu, kterou každý jedinec získá v rodině. Každý žák je povinen absolvovat tuto dvou stupňovou etapu vzdělávání, která na sebe navazuje, jak po organizační stránce, tak didaktické. Žáci si během základního vzdělávání utvářejí vlastní názory a hodnoty. Získávají rovněž osobnostní kvality, díky kterým mohou snáze pokračovat v dalším vzdělávání a jsou jim přínosné také v rámci aktivního zapojení do společenského dění a v průběhu celého života.

Studium na základní škole má u žáka probudit zájem o získání všeobecného základu. U žáků jsou postupně v rámci studia utvářeny a rozvíjeny ty klíčové kompetence, které je nejspolehlivěji připraví na situace v praktickém životě. Základní vzdělávání žáků má stanoven v RVP ZV za cíl dát žákům prostor pro osvojení základních postupů během vzdělávání a podnítit je k vzdělávání v průběhu celého života. Žáci by měli být motivováni a směřováni ke kritickému, logickému a kreativnímu myšlení. Měli by být schopni řešit problémy, aktivně a otevřeně komunikovat. Důraz je kladen především na uvědomování si odlišností a chování respektu vůči druhým lidem, ale i sobě. Žáci mají být vedeni ke kooperaci. Základní vzdělávání učí žáky stát se plnohodnotnou, svobodně smýšlející osobností, která si uvědomuje rizika svého jednání, za něž je plně zodpovědná. U žáků by měla být probuzena potřeba vnímat svět pozitivním způsobem myšlení, projevovat city v interakci s druhými lidmi, prožívat každodenní životní situace citlivým způsobem s ohledem na další jedince. Žáci by se měli naučit empatickému chování, brát ohled na své aktuální psychické a fyzické rozpoložení. Každý jedinec nese zodpovědnost za svůj zdravotní stav. Žákům jsou objasněny možné národnostní odlišnosti v podobě náboženského vyznání, konkrétních hodnot nebo tradic, které akceptují. Základní vzdělávání má žákům v neposlední řadě umožňovat dále rozvíjet a prohlubovat získané informace a poznatky, své schopnosti a dovednosti nezbytné

pro praktický a profesní život (RVP ZV, 2017, s. 8 - 9)

Soubor veškerých dovedností, schopností, hodnot a postojů označujeme jako klíčové kompetence. Klíčové kompetence jsou rozvíjeny aktivitami a činnostmi, které probíhají během edukačního procesu. Mezi klíčové kompetence, ukotveny v Rámcově vzdělávacím programu, se řadí *kompetence k učení*, díky kterým se žák učí novým strategiím a metodám, hledá kritická stanoviska, vytváří metody pro zdokonalení svého učení. *Kompetence k řešení problémů* vede žáka k rozpoznání různých krizových situací, umět daný problém pochopit nebo zdůvodnit a stanovit východisko. Schopnost správně a srozumitelně formulovat své názory a myšlenky, naslouchat druhým lidem, využívat komunikačních prostředků rozvíjí *kompetence komunikační*. *Kompetence sociální a personální* učí žáka aktivní kooperace ve společnosti, umět pracovat v týmu a převzít svou roli. *Občanské kompetence* rozvíjí u jedince respekt vůči druhým lidem, uvědomují si odlišnosti lidí a respektují tradice a kulturu naší země. Poslední z kompetencí jsou *kompetence pracovní*, díky kterým je jedinec schopen využívat pracovní nástroje a materiály bezpečně a efektivně v souladu s pravidly, která se k nim pojí (RVP ZV, 2017, s. 10 - 13)

Jak ukládá Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, téma Jana Patočky by mělo být součástí vzdělávací oblasti *Člověk a společnost (Výchova k občanství)*. Oblast předává žákovi nezbytné znalosti, dovednosti a schopnosti potřebné k aktivnímu zapojení do společenského života v demokratické zemi. Oblast nabízí poznat nejrůznější souvislosti týkající se dějinného, sociálního, kulturně historického života lidí, dotýká se vývoje společnosti, jejími procesy a změnami. U žáků jsou rozvíjeny občanské hodnoty a postoje. Žáci jsou seznámeni s nežádoucími postoji v rámci respektování lidských práv, rovnosti mužů a žen, chování úcty k přírodě a kulturnímu dědictví (RVP ZV, 2017, s. 35),

RVP ZV (2017, s. 51) seznamuje se zaměřením oboru Výchova k občanství. Obor Výchova k občanství je představen jako možnost nabýt nových lidských hodnot, které mohou žáky ovlivňovat v sociální sféře nebo během jejich integrace do konkrétních společenských vrstev nebo interakcí. Výchova k občanství pomáhá žákům nálezt sebe sama, ale zároveň je vede k poznání ostatních lidí, jejichž jednání a odlišnosti respektuje stejně tak, jako respektuje své vlastní jednání. Obor žákům umožňuje seznámit se

s nejrůznějšími sociálními vztahy, ať už v rámci rodinného kruhu nebo ve společnosti. Obor se dále dotýká hospodářských, politických nebo kulturních témat. Žáci jsou seznámeni s fungováním hlavních politických orgánů a organizací. Žáci by měli znát možnosti, jak se participovat na politickém a občanské životě ve státě, ve kterém žijí. Žáci by se měli chovat a jednat v souladu s mravními předpisy, dodržovat pravidla slušného chování, respektovat názory druhých, umět si uvědomovat si své vlastní práva a povinnosti, a být za ně zodpovědný. Žáci mají mít potřebu žít v souladu s demokratickými principy a předpisy, dodržovat je a akceptovat (RVP ZV, 2017, s. 51).

Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* vede žáky podle Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání k rozvíjení zájmů současného i minulého dění ve společnosti v rámci vlastního národa, získávají do povědomí sounáležitost k evropské kultuře, osvojují si fakta a informace z historických, sociokulturních, etických, politických, právních nebo ekonomických oblastí. Jsou schopni orientovat se v aktuálním dění v České republice, ale i ve světě. Dokážou vyjádřit svůj názor, vyslechnout a akceptovat názory druhých a přijmout kritiku (RVP ZV, 2017, s. 52).

Povinnou součástí vzdělávání na základní škole představují také *průřezová témata*, díky kterým žák rozvíjí svou osobnost, postoje, hodnoty, schopnost spolupracovat nebo získává povědomí o aktuálních problémech. Průřezová témata jsou rozdělena do šesti tematických okruhů. Průřezové téma s názvem, *Výchova demokratického občana*, má podle RVP ZV blízkou podobnost s oblastí Člověk a společnost. Z čehož vyvozují, že by problematika Jana Patočky měla být pravděpodobně vyučována v rámci výše zmíněného průřezového tématu - *Výchova demokratického občana*. Usuzují také z celkové charakteristiky daného tématu v RVP ZV. Žákovi nabízí rozvoj kritického myšlení, soubor hodnot jako je spravedlnost, tolerance, odpovědnost za vlastní činy a chování, žák je schopen uvědomovat si vlastní práva a povinnosti a vyznává hodnoty demokratického státu (RVP ZV, 2017, s. 129 - 130).

4.2 VYMEZENÍ TÉMATU V SYSTÉMU RVP G

Rámcově vzdělávací program určen pro gymnázia (dále jen RVP G) představuje otevřený dokument, který je v souvislosti s aktuálními potřebami společnosti, učitelů a žáků v určitých časových horizontech inovován. Studium na gymnáziu by mělo zahrnovat

komplexní přístup k vzdělávacímu obsahu, čímž dochází k prolínání různých oblastí vzdělávání (Balada a kol., 2007, s. 6).

Studium na gymnáziu je v Rámcově vzdělávacím programu popsáno, jako možnost získat vzdělání během čtyřletého studia na gymnáziu nebo v rámci studia víceletého gymnázia na vyšším stupni. Absolvováním studia tohoto typu dosáhne žák/student středního vzdělání, na jehož konci je povinnen složit maturitní zkoušku. Pro studium, jak na čtyřletém gymnáziu, tak na víceletém gymnáziu, které odpovídá středoškolskému vzdělání a je zakončeno maturitou, odpovídá pravidlo, že realizace těchto dvou typů vzdělávání probíhá v oborech, které jsou určeny pro obecně nebo sportovně zaměřená gymnázia. Jednotlivé gymnaziální obory vycházejí ze školského zákona a jejich realizace probíhá v souladu daného RVP - Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, Rámcový vzdělávací program, který je určen pro sportovně orientovaná gymnázia. Na nižším stupni víceletých gymnázií logicky probíhá základní vzdělávání žáků, školní docházka je pro ně tudíž povinná. Realizace vzdělávání na víceletých gymnáziích nižšího stupně se řídí Rámcovým vzdělávacím programem, nikoliv RVP G, který souvisí pouze se vzděláváním na nižším stupni víceletých a čtyřletých gymnázií (Tamtéž., 2007, s. 7).

Studium na gymnáziu má žáky vybavit všeobecným rozhledem a klíčovými kompetencemi, které je připraví na další studium a život ve společnosti. Podstatou gymnázií není předávat velké množství dílčích faktů, ale naučit žáky informace, poznatky a data systematizovat, strukturovat a umět získané vědomosti a schopnosti dále prohlubovat. Během studia žáci rozvíjejí klíčové kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní kompetence, sociální a personální, občanské a k podnikavosti (Tamtéž, 2007, s. 8 - 9).

Z celkových osmi vzdělávacích oblastí by mohla být tematika Jana Patočky zařazena do jedné z nich - *Člověk a společnost*. Tato oblast zahrnuje vedle oboru *občanský a společenskovědní základ*, rovněž *dějepis* a *geografii*. Zaměření oblasti *Člověk a společnost*, které je vyjádřeno v RVP G (Tamtéž, 2007, s. 38) potvrzuje výše zmíněné: „Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* využívá společenskovědní poznatky získané v základním vzdělávání, rozvíjí je a učí žáky zpracovávat v širším myšlenkovém systému. Její součástí jsou i zcela nové obsahové prvky, jejichž pochopení je podmíněné rozvinutější myšlenkovou činností a praktickou zkušeností žáka gymnázia. Žáci se učí

kriticky reflektovat společenskou skutečnost, posuzovat různé přístupy k řešení problémů každodenní praxe a aplikovat poznatky do současnosti. Rozvíjeny jsou důležité myšlenkové operace, praktické dovednosti a vědomí vlastní identity žáka. Oblast přispívá k utváření historického vědomí, k uchování kontinuity tradičních hodnot, naší civilizace a k občanskému vzdělávání mládeže. Posiluje respekt k základním principům demokracie a připravuje žáky na odpovědný občanský život v demokratické společnosti v souladu s principy udržitelného rozvoje. Podporuje vědomí neopakovatelnosti jedinečnosti života, významu lidské důstojnosti a úcty k výtvarům lidského ducha minulých generací i současnosti.“ Učivo z oblasti *Občanský a společenskovědní základ* se zaměřuje na poznatky z okruhů - podstata lidské psychiky, osobnost člověka, společenská podstata člověka, sociální struktura společnosti, demokracie, stát, lidská práva, ideologie, spravedlnost nebo právo v každodenním životě (Balada a kol., 2007, s. 39 - 41).

Osobnostní a sociální výchova je název průřezového tématu, jehož náplň a obsah koresponduje s tematikou, které se věnuje Jan Patočka. Osobnostní a sociální výchova směřuje žáky k zdravému a zodpovědnému životnímu stylu ve společnosti. Upevňuje žáky v jejich sebeúctě, zodpovědnosti za jejich činy a chování, toleranci práv, názorů a potřeb druhých lidí. Osvojují si vědomosti, dovednosti a schopnosti, které jim napomáhají orientovat se v kulturních, sociálních a morálních otázkách. Žáci se učí žít v harmonii a stabilitě, vytvářet dobré klima ve společnosti, podílet se na upevňování mezilidských vztahů. Průřezové téma u žáků rozvíjí etické hodnoty potřebné pro život ve společnosti. Učí žáky poznávat vlastní osobnost, efektivně řešit problémy, umění komunikovat, zastávat určitý morální pohled nebo kooperovat v týmu (Tamtéž, s. 66 - 69).

ZÁVĚR

Jan Patočka dokázal, že samotná filozofie se může stát hlavní náplní lidského života, a že filozofie představuje něco, co člověku v životě stačí. Vždy zastával názor, že filozofie pro jeho osobu neznamena být součástí nějaké filozofické školy, nechápal filozofii ani jako nauku nebo systém, ale jako pohyb, odehrávající se v životě člověka. Filozofie pro něho znamenala žít život způsobem, který dává člověku a jeho životu smysl - filozofie je způsob života. Patočka na sebe poutal pozornost svých posluchačů především tím, že během svých přednášek bylo vždy patrné, jak celou filozofii, a otázky s ní se pojící, bere vážně, jakou jim přikládá důležitost. Právě tento fakt mnohé jeho studenty a obdivovatele na něm přitahoval nejvíce.

Profesor Jan Patočka věřil, že si v dnešní době už dokáže většina z nás uvědomovat důležitost určitých věcí a hodnot, které dávají lidskému životu smysl a mají se tedy hledět, aby za takovéto věci bojovali, případně za ně i trpěli. Patočka svým přístupem, ať už k životu nebo k filozofii, ovlivnil a zároveň inspiroval spoustu lidí. To jaké vyznával hodnoty občanské a mravní imponovalo podobně smýšlejícím jedincům. Jedním z těch, kteří považovali Patočku za osobnost velkého významu byl také profesor Jan Sokol. Jan Sokol, filozof, univerzitní profesor a zeť Jana Patočky, vidí v Patočkovi svůj velký vzor. Jan Sokol obdivoval především Patočkův přístup k filozofii, to, s jakou vážností k filozofii přistupoval, a jak ji dokázal zprostředkovat svým posluchačům. V případě filozofie byl Patočka vždy nekompromisní a přísný pedagog, který často svým studentům kladl na srdce, že filozofie je vážná věc, tudíž je potřeba k ní podle toho také přistupovat (ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10178281557-jan-patocka/207542155980002>; ceskatelevize.cz, online, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/874586-gen/217562261300036-jan-sokol>).

V publikaci Ivana Blechy (s. 109 - 110) se můžeme setkat se vzpomínkami na osobu Jana Patočky v podání Václava Černého: „*Byl sladce, živě a laskavě dobrý, otevřený a jasný jako světlo plné dne... Byl naprosto spravedlivý, nebylo v něm lži, záłudů, ani chytračení, podával se lidem takový, jaký vskutku byl. Byl naprosto nezištný. Byl velmi vážný a opravdový, a přece radostný, a jeho radostnost byla živoucím veselím bez umělostí a strojové přípravy. Byl družný a obětavý a nejčastěji nabízel k oběti to, co měl*

nejvzácnějšího a ostatně jediného, sám sebe, svoje síly, čas a vědomosti, neboť neoplýval ani statky pozemskými, ani mocí a vůbec o ně nedbal. “

PRAMENY A LITERATURA

BALADA, Jan a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3.

BLECHA, Ivan. *Edmund Husar a česká filozofie*. Nakladatelství Olomouc s. r. o., 2003. ISBN 80-7182-161-6.

BLECHA, Ivan. Husserl. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 8071980668.

BLECHA, Ivan. Jan Patočka. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-287-3.

DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. Praha: ISE, 1991, 67 s. ISBN 8085241064.

HEJNA, Dalibor. *Člověk, pohyb a svět v Patočkově filosofii*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004. 147 s. ISBN 80-7044-568-8.

HUSSERL, Edmund. *Idea fenomenologie a dva texty Jana Patočky k problému fenomenologie*. Přeložil Tomáš DIMTER, přeložil Jan PATOČKA, přeložil Miroslav

PETŘÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001, 103 s. ISBN 8072980238.

KAUTMAN, František. *Masaryk, Šalda, Patočka*. Praha: Evropský kulturní klub, 1990, 94 s. ISBN 8085212048.

KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filozofický životopis*. Praha: H&H, 1993. ISBN 80-85787-21-0.

LYOTARD, Jean François. *Fenomenologie*. Klimentská 30, Praha 1: VICTORIA PUBLISHING, 1995. ISBN 80-7187-031-5.

MICHÁLEK, Jiří. *Topologie výchovy: (místo výchovy v životě člověka)*. Praha: OIKOYMENH, 1996, 92 s. ISBN 8086005011.

TUCKER, Aviezer. *Fenomenologie a politika: od J. Patočky k V. Havlovi*. 34. svazek edice Velká řada. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-223-7.

PALOUŠ, Radim. *Heretická škola: o filosofii výchovy ve světověku a Patočkově pedagogice čili filipika proti upadlé škole*. Praha: OIKOYMENH, 2008, 95 s. ISBN 9788072983025.

PALOUŠ, Radim, PRÁZNÝ, Aleš. *Pedagogické založení filosofie u Jana Patočky k 30. Výročí smrti a 100. Výročí narození Jana Patočky. Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2007/2, s. 108-113.. ISSN 33303815.

PATOČKA, J. *Co jsou Češi?* Praha: Panorama, 1992. 237 s. ISBN 80-7038-278-3.

PATOČKA, Jan. *Češi: [soubor textů k českému myšlení a českým dějinám]*. I, [Práce publikované]. Editor Karel PALEK, editor Ivan CHVATÍK. Praha: Oikoymenh, 2006, 901 s. Sebrané spisy Jana Patočky, sv. 12. ISBN 80-7298-181-1.

PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. 66 s. ISSN 0862-4461.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie. I.*, Editor Věra SCHIFFEROVÁ. Praha: OIKOYMENH, 1997, 426 s. ISBN 8086005526.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie. II.*, Editor Věra SCHIFFEROVÁ. Praha: OIKOYMENH, 1998, 396 s. ISBN 8086005034.

PATOČKA, J. *Negativní platonismus*. Praha: OIKOYMENH, 2007. 71 s. ISBN 978- 80-7298-273-8

PATOČKA, Jan. *Péče o duši: [soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách]*. Editor Ivan CHVATÍK, editor Pavel KOUBA. Praha: OIKOYMENH, 1996, 505 s. Sebrané spisy Jana Patočky, sv. 1. ISBN 80-86005-24-0.

PATOČKA, Jan. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: Orient, 1992. 288 s. ISBN 80-202-0365-6.

PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět: ze záznamů přednášek proslovených ve školním roce 1968-69 na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy*. Editor Jiří POLÍVKA. Praha: OIKOYMENH, 1995, 203 s. ISBN 8085241900.

PATOČKA, Jan. *Věčnost a dějinnost: Rádlův poměr k pojetím člověka v minulosti a současnosti*. Třetí, rozšířené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2007, 135 s. Oikúmené, Svazek 137. ISBN 978-80-7298-256-1.

REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. Praha 5: OIKÚMENÉ, 1993. ISBN 80-85241-48-X.

STARK, Stanislav, Nikolaj DEMJANČUK a Dagmar DEMJANČUKOVÁ. *Kapitoly z filosofie výchovy*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 183 s. ISBN 80-86473-56-2.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Pojmy z filozofie: Fenomenologie. [online]. Filozofická fakulta Univerzita Karlova. [cit. 2017-12-06]. Dostupné z WWW: <https://www.ff.cuni.cz/fakulta/o-fakulte/pravidelne-akce/mluvici-hlavy/petricek/>.

Gen Jan Sokol [video, online]. Česká televize, 2018, [cit. 2018-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/874586-gen/>

Jan Patočka [video, online]. Česká televize, 2007, [cit. 2018-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10178281557-jan-patocka/207542155980002/>

Jan Patočka: darovat smrt [video, online]. Česká televize, 2017, [cit. 2018-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10430569092-jan-patocka-darovat-smrt>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy), 2017, 165 s. [cit. 2018-01-05]. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Klára Králová
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr ZIMA Ph.D
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	K některým problémům filozofie Jana Patočky
Název v angličtině:	Problems of Philosophy of Jan Patočka
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na osobnost filozofa Jana Patočku. Orientuje se na jeho filozofické pojetí přirozeného světa, duše, spravedlnosti nebo výchovy. Součástí práce je také pohled Jana Patočky na vztah mezi Čechy a Němci. Závěr práce je věnován pojetí tohoto tématu v hodinách společenských věd a občanské výchovy.
Klíčová slova:	Filozofie, metafyzika, duše, výchova
Anotace v angličtině:	This diploma thesis is focused on the figure of philosopher Jan Patočka. Orients osf his philosophical concept of natural world, soul, justice or education. Embodied in this thesis is general view Jan Patočka of relationship between Czech and German. Conclusion this thesis devotes osf to use topic of philosopher Jan Patočka in subjects Social sciences and Civics.
Klíčová slova v angličtině:	Philosophy, metaphysics, soul, education
Přílohy vázané v práci:	Žádné
Rozsah práce:	74 s.
Jazyk práce:	Český jazyk